

๓๐๐ ปี ของ ราษฎรไทย ชื่อ ปรีดี พนมยงค์

เรื่อง : วันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์

“ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนของพรรคอภิวัดน์ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๒๕ ปีเท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มที่เดียว ขาดความชัดเจน แม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้วและได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทางทฤษฎี ข้าพเจ้าไม่มีความชัดเจน และโดยปราศจากความชัดเจน บางครั้งข้าพเจ้าประยุกต์ทฤษฎีอย่างนักตำรา ข้าพเจ้าไม่ได้นำความเป็นจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้าเป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระสำคัญของมนุษย์มาคำนึงด้วยให้มากเท่าที่ข้าพเจ้าควรจะมี ในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ ข้าพเจ้าอายุ ๓๒ ปี พวกเราได้ทำการอภิวัดน์ แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้งนี้ข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ”

ปรีดี พนมยงค์

(ให้สัมภาษณ์ เอเชียวีก ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๓)

เมื่ออย่างเข้าสู่บันปลายของชีวิต จะมีผู้ใหญ่สักกี่คนกล้าพอที่จะวิพากษ์วิจารณ์ตนเองเฉกเช่นนายปรีดี พนมยงค์ สามัญชนที่องค์การยูเนสโกลงมติยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก จากคุณูปการทั้งหลายที่ท่านสร้างให้แก่ชาติบ้านเมือง แต่สังคมไทยเองกลับปฏิบัติต่อท่านต่างออกไปโดยสิ้นเชิง ไม่เพียงแต่ไม่ยกย่องเท่านั้น แต่นายปรีดี พนมยงค์ กลับกลายเป็นบุคคลที่ถูกใส่ร้ายป้ายสีมากที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ลูกวานาอยุธยา

ศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓
ปรีดี พนมยงค์ ถือกำเนิดในเรือนแพ
หน้าวัดพนมยงค์ อำเภอกรุงเก่า
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม่ชื่อ
นางลูกจันทร์ พ่อชื่อนายเสียง เป็น
คนเชื้อสายจีนแต่จี่ ซึ่งมีบรรพบุรุษ
ข้างปู่สัมพันธ์ญาติกับพระเจ้าตากสิน
ขณะที่บรรพบุรุษข้างย่าของนายเสียง
สืบเชื้อสายมาจากพระนมแห่งกษัตริย์
องค์หนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาชื่อ
“ประยงค์” ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดเล็ก ๆ
แห่งหนึ่งห่างจากกำแพงพระราชวัง
ด้านตะวันตก ต่อมาวัดนี้เป็นที่รู้จัก
กันในชื่อวัด “พระนมยงค์” หรือ
“พนมยงค์”

ครั้งมีการประกาศพระราช-
บัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ. ๒๔๕๖
ครอบครัวนี้จึงได้ใช้นามสกุลว่า
“พนมยงค์”

ในช่วงเวลานั้นสังคมไทยกำลัง
เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
ประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศตก
เป็นอาณานิคมของมหาอำนาจ สยาม
ประเทศสูญเสียเอกราชทางการค้า
จากการถูกบังคับให้เซ็นสัญญาบาวริง
ในปี ๒๓๙๘ ทั้งยังเสียดินแดนบาง
ส่วนและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
ในขณะเดียวกันชาวนาไทยซึ่งเป็น
ชนส่วนใหญ่ของประเทศก็ประสบ
ปัญหายากจนมาโดยตลอด ดังนั้น
ทีกของพระยาสุรียานุวัติ เสนาบดี
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติใน
รัชกาลที่ ๖ ที่ว่า

“ชาวนาที่ยากจนขัดสนด้วยทุน

ต้องออกแรงทำงานแต่ลำพังด้วย
ความเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ย่อมจะ
เห็นปรากฏอยู่ทั่วไปแล้ว ในเวลาที่
ทำนาอยู่ เสี่ยงอาหารและผ้าถุงห่ม
ไม่พอ ก็ต้องซื้อเชื้อเขาโดยต้องเสีย
ราคาแพง หรือถ้าต้องกู้เงินเขาไปซื้อ
ก็ต้องเสียดอกเบี้ยอย่างแพงเหมือนกัน
เมื่อเกี่ยวข้าวได้ผลแล้ว ไม่มีกำลัง
และพาหนะพอจะขนไปจากลานนวด
ข้าวหรือไม่มียุ้งฉางสำหรับเก็บข้าว
ไว้ขาย เมื่อเวลาข้าวในตลาดจะขึ้น
ราคา ก็ต้องจำเป็นขายข้าวเสียแต่เมื่อ
อยู่ในลานนั่นเอง จะได้ราคาต่ำล็ก
เท่าใดก็ต้องจำใจขาย มิฉะนั้นจะไม่ได้
เงินใช้หนี้เขาทันกำหนดสัญญา...”

ครอบครัวพนมยงค์ที่มีนายเสียง
เป็นหัวหน้าครอบครัวก็มีอาชนี่พัน
วงจรี แต่เป็นโชคดีของปรีดีที่แม้
ครอบครัวจะขัดสน แต่ก็สามารถเรียน
จนจบชั้นมัธยม ๖ ที่โรงเรียนตัวอย่าง
มณฑลกรุงเก่าในเมืองอยุธยา และมี
โอกาสเข้าเมืองหลวงไปศึกษาต่อที่
โรงเรียนสวนกุหลาบเป็นเวลาหกเดือน
จากนั้นก็กลับมาช่วยพ่อทำนาเป็น
เวลาหนึ่งปี ก่อนจะเข้าเรียนต่อที่
โรงเรียนกฎหมาย ชาวนาอย่างปรีดี
พนมยงค์ ชื่นชอบความรู้สึกของชน
ชั้นตัวเองได้เป็นอย่างดีว่า

“เนื่องจากชาวนาต้องประสบ
ภัยธรรมชาติ เช่นโรคพืช ฝนแล้ง
น้ำท่วมมากเกินไป พายุไต้ฝุ่นไม่ได้
ต้องถูกขโมยลักควาย แต่เจ้าของที่ดิน
ก็ไม่ปราณี คือเรียกเก็บค่าเช่าที่ดิน
ตามที่ตกลงกันไว้ให้ได้ จึงทำให้ลูกนา
อดคัดขัดสน เจ้าของนาก็ทำการยึด
ทรัพย์สินตลอดจนข้าวกิน ข้าวปลูกที่
ชาวนาพอมีอยู่บ้างนั้น”

ในวัยเด็ก ปรีดี พนมยงค์ สังเกต
ว่าวันหนึ่งลูกหลานชาวจีนในเมืองไทย
ที่เคยไว้ผมเปียตามแบบพวกแมนจู
ซึ่งปกครองประเทศจีนมาหลายร้อยปี
ได้พร้อมใจกันตัดผมเปียทิ้ง เขาได้รับ
คำอธิบายว่าเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลง
การปกครองในประเทศจีนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐในปี
๒๔๕๔ โดยมี ดร. ซุนยัตเซ็นเป็น
หัวหน้า และเป็นผู้แนะนำชาวจีนให้
ตัดผมสั้นแบบชาวยุโรป เพื่อจะได้
ไม่ถูกล้อว่า “มีหางที่หัว”

ครูในโรงเรียนมัธยมสอนปรีดีว่า
ในเวลานั้นประเทศเอกราชในโลก
ส่วนใหญ่มีรัฐบาลที่มาจากความเห็น
ชอบของรัฐบาล ซึ่งสมาชิกรัฐบาล
เหล่านี้มาจากการเลือกตั้งของ
ประชาชน ประมุขของรัฐอาจจะเป็น
กษัตริย์ หรือประธานาธิบดีที่มาจาก
การเลือกตั้ง ส่วนประเทศที่ปกครอง
ด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
ในเวลานั้นมีสามประเทศ คือ จีน
รัสเซีย และสยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น
ประเทศที่ล่าหลัง และล่าสุตระบอบ
สมบูรณาญา ของจีนได้ถูกล้มล้างไปแล้ว

ในปีเดียวกันนั้นเอง ได้เกิด
เหตุการณ์ที่เรียกว่ากบฏ ร.ศ. ๑๓๐
นายทหารกลุ่มหนึ่งเตรียมจะทำการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อให้มี
การปกครองแบบกษัตริย์อยู่ภายใต้
กฎหมาย แต่ไม่ทันลงมือก็เกิดการ
ทรยศหักหลัง มีคนหนึ่งในคณะนำ
ความไปแจ้งแก่รัฐบาล ทั้งหมดจึง
ถูกจับเสียก่อน

ต่อมาในปี ๒๔๖๑ กลุ่มบอลเชวิก
ได้ก่อการปฏิวัติล้มล้างพระเจ้าซาร์

แห่งรัสเซีย อันเป็นช่วงเวลาที่ดีที่ปริตี พนมยงค์ กำลังศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม และรับรู้ว่ามหาอำนาจต่างชาติได้ถือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือประเทศสยามอย่างไร

“คนในสังกัดมหาอำนาจเหล่านี้ไม่ต้องขึ้นศาลไทย เพราะคดีที่มีคู่ความเป็นคนสังกัดต่างชาติเหล่านั้น จะต้องให้ศาลกงสุลหรือศาลคดีระหว่างประเทศตัดสิน ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างชาติมหาอำนาจกับประเทศสยาม ในศาลคดีระหว่างประเทศ คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาชาติยุโรปจะมีน้ำหนักมากกว่า คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาวสยาม ข้าพเจ้าไม่พอใจการใช้อำนาจอธิปไตยเช่นนี้เลย ข้าพเจ้าจึงได้ตัดสินใจที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชาติอันสมบูรณ์ โดยมีอำนาจอธิปไตยของตนอย่างเต็มเปี่ยม ขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าได้สังเกตความเป็นไปของราชสำนัก รวมทั้งการบริหารงานภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และตั้งความปรารถนาไว้ว่า จักต้องก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศของข้าพเจ้าให้ได้ แม้ในตอนนั้นข้าพเจ้ายังไม่ทราบว่าทำได้อย่างไร”

ในวิชากฎหมาย อาจารย์ผู้สอนยังได้กล่าวถึงบุคคลที่มีสิทธิพิเศษนอกอำนาจศาลยุติธรรม คือ พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปนั้น ถ้าทรงกระทำความผิดอาญาก็เป็นอำนาจของศาลรับสั่งกระทรวงวังที่จะพิจารณา และนำความเห็นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชวินิจฉัย

จึงต่างกับพลเมืองไทยส่วนมากที่ขึ้นต่อศาลอาญา ถ้าในหลวงทรงวินิจฉัยว่าเจ้านายองค์ใดทรงกระทำความผิดอาญา เจ้านายองค์นั้นก็ถูกขังในที่แห่งหนึ่งของกระทรวงวัง เรียกว่า “สนม” ไม่ใช่เรือนจำ และไม่ต้องถูกใส่โซ่ตรวน เพียงแต่เจ้าหน้าที่เอาตรวนใส่พานไว้ในห้องขังนั้น อนึ่งแม้ว่าประมวลกฎหมายลักษณะอาญาร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ให้ยกเลิกกฎหมายอาญาเก่าหลายฉบับก็ดี แต่มิได้กำหนดไว้ให้เลิกกฎหมายเก่าห้ามชายที่เป็นคนธรรมดาสามัญร่วมประเวณีกับเจ้าหญิงตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าหญิงขึ้นไป ผิดอาญาระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี

ปี ๒๔๖๒ ปริตี พนมยงค์ สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้ตั้งแต่อายุเพียง ๑๙ ปี อ่อนวัยเกินไปที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษา ครั้นอายุครบ ๒๐ ได้เป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภา และกระทรวงยุติธรรมพอใจผลการสอบ จึงให้ทุนไปเรียนต่อด้านกฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส

คือผู้อภิวัฒน์ ๒๔๗๕

“ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าประเทศเราเป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง... ราษฎร ข้าราชการทหารและพลเรือนที่รู้เท่าทันถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎร และได้ยึดอำนาจของรัฐบาลกษัตริย์ไว้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ไขความชั่วร้ายก็

โดยที่จะจัดการปกครองโดยมีสภา... คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงได้ขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานั้นยังอยู่ในความรีบตอบ...”

ประกาศคณะราษฎร

ช่วงต้นศตวรรษที่ ๑๙ กรุงปารีสกลายเป็นที่รวมของแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองของค่ายต่าง ๆ มาร์กซ์ เองเกิลส์ และเลนิน นักอภิวัฒน์ผู้ยิ่งใหญ่ก็เคยใช้ชีวิตช่วงเวลาหนึ่งอยู่ที่นั่น ฝรั่งเศสกลายเป็นต้นกำเนิดแห่งการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยในหลายประเทศในยุโรปและเอเชีย นักศึกษาต่างชาติที่ต้องการให้ประเทศของตนเป็นเอกราช รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคม ต่างมุ่งหน้ามายังฝรั่งเศส ตัวอย่างเช่น โจวเอินไหล เต็งเสี่ยวผิง โฮจิมินห์ ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นนักปฏิวัติคนสำคัญของโลก นายปริตีเองได้เข้าศึกษาด้านกฎหมายจนสำเร็จปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยปารีส ในปี ๒๔๖๙ สามารถสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ และที่นั่นเขาได้พบกับ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ซึ่งลาออกจากราชการทหาร และกำลังศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ นี่เองเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการทำการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ ในเวลาต่อมา ซึ่งนายปริตีเคยเขียนไว้ว่า

“ภายหลังที่ข้าพเจ้าสนทนากับ ร.ท. ประยูรหลายครั้งแล้ว จึงได้ชวนเขาไปเดินเล่นที่ถนน Henri Martin ประรภกันว่าได้ยินผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบสมบูรณาญา มามากหลายคนแล้ว แต่ยังไม่มีการจะตัดสินใจเอาจริง ฉะนั้นเราจะไม่พูดแต่ปาก คือจะต้องทำจริงจากน้อยไปสู่มาก แล้ววางวิธีการชวนเพื่อนที่ไว้ใจได้ร่วมเป็นหน่วยแรก”

ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๖๙ ณ หอพัก Rue du summerard ในกรุงปารีส ได้มีการประชุมกลุ่มผู้ต้องการเห็นบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นครั้งแรก ผู้เข้าร่วมประชุมได้แก่ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ร.ท. แปลก ชิตตะสังคะ (หลวงพิบูลสงคราม) ซึ่งกำลังศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ในโรงเรียนนายทหาร ร.ต. ทศนัย มิตรภักดี ศึกษาวิชาการทหารม้าโรงเรียนนายทหารของฝรั่งเศส นายตัว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ระดับปริญญาเอก ในสวิตเซอร์แลนด์ หลวงศิริราชไมตรี (จรรยา สิงหเสนี) ผู้ช่วยเลขาธิการทูตสยามประจำกรุงปารีส นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ และนายปรีดี พนมยงค์ โดยตกลงที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์ใต้กฎหมาย โดยใช้วิธีการ “ยึดอำนาจโดยฉับพลัน” และจับกุมบุคคลสำคัญไว้เป็นตัวประกัน ซึ่งเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่ใช้สำเร็จมาแล้วในการปฏิวัติฝรั่งเศสและรัสเซีย การยึดอำนาจโดยฉับพลันยังเป็นการป้องกันมิให้มหาอำนาจคืออังกฤษ

และฝรั่งเศสถือโอกาสยกกำลังทหารเข้ามายึดสยามขณะที่เกิดความไม่สงบภายในประเทศ

ที่ประชุมตกลงกันว่า เมื่อกลับประเทศแล้วหากการก่อการครั้งนี้ล้มเหลวหรือพ่ายแพ้ ให้นายแนบ พหลโยธิน ซึ่งมีฐานะดีกว่าเพื่อน เป็นผู้ดูแลครอบครัวของเพื่อนที่ติดคุกหรือตาย

นายปรีดีมิได้มุ่งหมายเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้น หากแสดงเจตนารมณ์และแสดงบทบาทอย่างแจ่มชัดที่จะก้าวไปสู่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา เหนือสิ่งอื่นใด เขาปรารถนาที่จะให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาประชาชาติเล็ก ๆ อย่างสยามให้ยืนหยัดอยู่อย่างมีเอกราชและศักดิ์ศรีในทุกด้านท่ามกลางนานาชาติในประชาคมโลกยุคใหม่ เจตนารมณ์ประชาธิปไตยของเขาปรากฏอย่างชัดเจนในหลัก ๖ ประการของ “ประกาศคณะราษฎร” ที่เขาเป็นผู้ร่างขึ้นเพื่อใช้เป็นคำแถลงการณ์ในวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ หลัก ๖ ประการมีดังนี้

๑. รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. รักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก

๓. บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาล

ใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง

๔. ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. ให้ราษฎรมีเสรีภาพที่ไม่ขัด

ต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวแล้ว

๖. ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

หลัก ๖ ประการนี้นายปรีดีได้เขียนขึ้นให้เป็นเพียงอุดมการณ์ที่ดูสวยหรู กาลเวลาต่อมาจะพิสูจน์ให้เห็นว่า นายปรีดีมีความมุ่งมั่นเพียงใดที่จะผลักดันหลัก ๖ ประการให้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง

ต่อมาภายหลังได้มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกผู้ก่อการเพิ่มขึ้น คือ ร.อ. สิงห์ กมลนาวิน ร.น. (หลวงสิงห์สงครามชัย) นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุญยเกตุ ดร. ประจวบ บุนนาค ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นายบรรจง ศรีเจริญ และได้ชักชวน พ.อ. พระยาทรงสุรเดช อดีตนักเรียนเยอรมันซึ่งอยู่ในระหว่างการเดินทางไปดูงานในฝรั่งเศส ให้เข้าร่วมด้วย และต่อมาได้กลายเป็นตัวเชื่อมให้นายทหารระดับอาวุโสเข้าร่วมกับคณะผู้ก่อการ เพราะในเวลานั้นนายทหารหลายคนไม่ค่อยพอใจระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ ดังที่พระยาทรงฯ เคยพูดไว้ว่า “พวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แทบทั้งหมดมุ่งแต่เพียงทำตัวให้โปรดปรานไว้เนื้อเชื่อใจจากพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ว่าด้วยวิธีใดตลอดทั้งวิธีที่ต้องสละเกียรติยศด้วย...” หรือในกรณีของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาที่มีความเห็นว่า “ทำอะไรหนอ การบริหารแผ่นดิน จึงจะไม่ถูกผูกขาดไว้ในกำมือของพวกเขา

เจ้านายและพวกเสนาผู้ใหญ่เพียงไม่กี่คน ทำกันตามอำเภอใจใคร่เอาใจใส่ความเห็นของผู้น้อย เพราะถ้าปล่อยให้เป็นเช่นนั้นอยู่เรื่อย ๆ ไปแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้บ้านเมืองประสบความล้มเหลวได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่มีวันเจริญก้าวหน้าเทียบทันประเทศเพื่อนบ้านเขาได้เป็นแน่”

นายปรีดีเดินทางกลับเมืองไทย ขณะอายุได้ ๒๖ ปี ถือว่าเป็นคนไทยคนแรกที่จบดุริยบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยปารีส นายปรีดีเข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม นอกจากนี้ยังเป็นผู้สอนในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม นับเป็นอาจารย์กฎหมายหนุ่มชื่อดังมากในเวลานั้น นายปรีดีเปิดการอบรมทบทวนวิชากฎหมายให้แก่นักเรียนกฎหมายที่บ้านถนนสีลมโดยไม่คิดค่าสอน เป็นโอกาสให้นายปรีดีได้เผยแพร่อุดมการณ์ความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งต่อมาลูกศิษย์จำนวนมากของนายปรีดีได้เป็นกำลังสำคัญของคณะราษฎร อาทิ นายฉิม วีระไวทยะ นายสงวน ตุลารักษ์ นายดิเรก ชัยนาม

ในช่วงเวลานั้น นายปรีดีซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำคณะราษฎร ฝ่ายพลเรือน ได้ติดต่อกับ ๑ กับบรรดาผู้ก่อการ เพื่อวางแผนยึดอำนาจโดยปราศจากการนองเลือด

คณะราษฎรแต่ละสายแยกย้ายกันหาสมาชิกที่จะเข้าร่วมก่อการ

ปฏิวัติ ซึ่งในเวลานั้นคนไทยส่วนหนึ่งก็ไม่พอใจระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ มีความคิดอยากจะเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามประเทศ แต่ก็ยังไม่มีการจัดตั้งอย่างจริงจัง จนเมื่อกลุ่มผู้ก่อการเหล่านี้มาติดต่อ จึงมีคนจำนวนหนึ่งเข้าร่วมมือด้วย มีทั้งข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน พ่อค้าและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้สมาชิกของคณะราษฎรแต่ละสายจะไม่รู้ว่าสมาชิกผู้ก่อการสายอื่น ๆ เป็นใครบ้าง เป็นการปิดลับป้องกันข่าวรั่วไหลซึ่งอาจจะทำให้แผนการยึดอำนาจล้มเหลว ภายหลังการปฏิวัติแล้วจึงมีการรวบรวมตัวเลขของคณะผู้ก่อการ ปรากฏว่ามีสมาชิกทั้งสิ้น ๑๑๕ นาย มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอายุน้อยกว่า ๓๐ ปี

“พี่สงวน (ตุลารักษ์) พี่ชายผม เป็นลูกศิษย์อาจารย์ปรีดี แต่ผมไม่เคยเห็นท่านมาก่อน เขาปกปิดเก่ง สองสามเดือนก่อนเกิดเหตุการณ์พี่ชายสั่งว่าให้ไปหาเพื่อนที่แปดริ้วมา ให้ยิงปืนได้ ผมก็พามาก่อนทำงานหนึ่งคืน แล้วพี่ชายก็มอบหน้าที่ให้ทำต่าง ๆ... งานนี้เป็นงานพิเศษจริง ๆ เพราะต่างคนต่างแบ่งสายกันไป ทหาร พลเรือน ข้าราชการ ต่างคนต่างทำหน้าที่ ทุกคนต้องปิดเป็นความลับ จำไม่ได้หรอกว่าใครชื่ออะไร” กระจาง ตุลารักษ์ อดีตสมาชิกผู้ก่อการคนหนึ่งเล่าให้ฟัง

ย่ำรุ่งของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรที่วางแผนรอคอยมาถึงเจ็ดปี ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินอย่างสายฟ้าแลบ โดยลวงทหารจากกรมกองต่าง ๆ ให้

มาชุมนุมพร้อมหน้ากันที่ลานพระบรมรูปทรงม้าและถือโอกาสประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองทันที กำลังอีกส่วนหนึ่งไปเชิญพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์มาเป็นตัวประกัน

วันนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ในวัย ๓๒ ปี จำต้องพุดตกับท่านผู้หญิงพูนศุข เพราะกลัวภรรยาที่อายุน้อยจะไม่รักษาความลับ โดยบอกว่าจะเดินทางไปกราบพ่อแม่ที่อยุธยาเพื่อขอลาบวช แต่เช้าวันนั้นนายปรีดีได้ล่องเรืออยู่ในคลองโอด่างข้างวัดบวรนิเวศ แยกจ่ายแถลงการณ์ “ประกาศคณะราษฎร” ซึ่งพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของตนชื่อโรงพิมพ์นิติสาส์น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ หรือฝ่ายผู้ก่อการเกิดพลาดพลั้งทำงานไม่สำเร็จก็จะทิ้งไปปลิวลงแม่น้ำเจ้าพระยาให้หมดสิ้นเพื่อทำลายหลักฐาน

หลังจากยึดอำนาจในกรุงเทพฯ ได้เบ็ดเสร็จแล้ว คณะผู้ก่อการได้ส่งนายทหารเรือเป็นตัวแทนไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จแปรพระราชฐานอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ทรงทราบ และพระองค์ก็ทรง “เห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ...” จึงเสด็จกลับกรุงเทพฯ และทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่ร่างโดยนายปรีดี พนมยงค์ และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

ที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลัก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศ

ในเวลานั้นหนังสือพิมพ์ทั่วโลกได้ตีพิมพ์ข่าวการปฏิวัติครั้งนี้ว่า “การปฏิวัติอันไร้หยาดโลหิตในกรุงเทพฯ ฉากมหัศจรรย์ที่สุดฉากหนึ่งในประวัติศาสตร์ของโลก” เพราะการเปลี่ยนแปลงการปกครองในฝรั่งเศส จีน รัสเซีย ล้วนแล้วแต่เกิดสงครามกลางเมือง มีผู้เสียชีวิตอย่างมหาศาลกันทั้งนั้น

มรสุมชีวิต

“เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้เป็น การทบทวนข้อหาของเจ้านายชนชั้น เพราะกิจการของรัฐ ที่ดินบางส่วน จะเป็นของรัฐ ไม่เป็นของส่วนตัว ตอนนั้นอำนาจเงินของเจ้านายอยู่ที่ที่ดิน และส่วนมากคณะรัฐมนตรีเป็นพวกขุนนางเก่าก็ไม่เห็นด้วย และพระยามโนฯ สามารถเกลี้ยกล่อมนายทหารเกือบทั้งหมดยกเว้นพระยาพหลฯ ได้ว่า พวกพลเรือนนี้หัวรุนแรง... อาจารย์ปรีดีตอนหลังก็ยอมรับว่าเป็น

ความผิดที่ไม่พิจารณาลักษณะนิสัยใจคอของพระยามโนฯ ก่อนที่จะสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรี พอเป็นแล้วก็ดูเหมือนจะตั้งหน้าตั้งตากำจัดอาจารย์ปรีดีทำเดี๋ยวนั้น”

ทศ พันธุมเสน

บุตรชายของพระยาทรงสุรเดช

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายปรีดีได้มีส่วนในการเสนอชื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาขึ้นเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร ซึ่งต่อมาคือตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศ และเมื่อมีการจัด

ศ.ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล

อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน

สารคดี : ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านทำหน้าที่อะไรบ้าง

ดร. กนต์ธีร์ : อาจารย์ปรีดีเป็นหัวหน้าเสรี

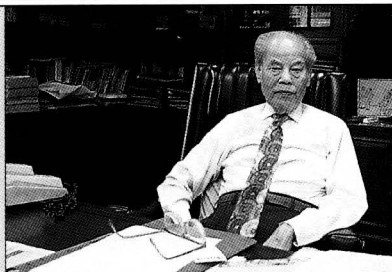
ไทย ผมเป็นหัวหน้ากองการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ แต่แอบมาช่วยงานเสรีไทยด้วย ตอนนั้นอเมริกาใกล้ลอบสังหารตัวแทนเข้ามาประจำในไทย ผมทำหน้าที่อยู่ระหว่างผู้สำเร็จราชการฯ กับตัวแทนของอเมริกัน คือท่านต้องการอะไร ผมก็ไปบอกให้ทางนั้นทราบ ตอนนั้นปิดลับมาก ผมได้รถเก่ามาใช้คันหนึ่ง ทำหน้าที่รับส่งพวกอเมริกันไปประชุมกัน

สารคดี : ตอนนั้นต้องปลอมตัวตลอด

ดร. กนต์ธีร์ : ก็ไม่ได้ปลอมตัว ฝรั่งเศสอยู่ในบ้าน ออกมาข้างนอกเฉพาะตอนกลางคืน ตอนนั้นอเมริกันอยู่ที่บ้านถนนพระอาทิตย์ แม่ค้าที่บางลำพูก็พูดกันว่า แหมไอ้นายฝรั่งกินมากเหลือเกิน คนก็ไปรายงานท่านปรีดี ท่านบอกตายแล้ว ความปลอดภัยไม่มีแล้ว แม่ค้ายังรู้ว่ายังมีฝรั่งอยู่ ก็ส่งลูกน้องไปแก้ปัญหามา สองสามวันต่อมาก็มาบอกว่าแม่ค้าก็แก้ปัญหาแล้ว คือไปหาคนไปมาเป็นคนใช้แทนฝรั่งชอบ ซักเสื้อซักผ้าให้ฝรั่งหมดเลย หมาอาหารให้กิน แต่ไม่ปากมากพูดไม่ได้

สารคดี : อาจารย์ปรีดีส่งท่านเป็นทูตไปเจรจากับพันธมิตรช่วงสงครามโลก

ดร. กนต์ธีร์ : คือท่านเป็นห่วงว่า ถ้าเราไม่ทำอะไร ในที่สุดสงครามเล็กเมื่อไหร่เราจะกลายเป็นอยู่ข้างญี่ปุ่น เป็นฝ่ายแพ้ เพราะรัฐบาล

ไปประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาไว้ แม้ว่าอเมริกาไม่ถือเราเป็นศัตรู เขาถือว่าเราเป็นประเทศที่ถูกศัตรูยึดครอง แต่อังกฤษถือว่าเราเป็นศัตรู เราไปประกาศสงครามกับเขา เขาก็ประกาศสงครามตอบ นอกจากประกาศสงครามตอบยังไปถึงแคนาดา

อินเดีย แอฟริกาใต้ มาประกาศสงครามกับเราด้วย และที่ผ่านมา อังกฤษไม่ยอมเปิดเผยว่าทำอะไรกับเรา ตอนนั้นก็มีความว่าพวกอังกฤษบอกท่านเองว่า เมืองไทยนี้ต้องปราบให้เช็ดหลอด ต้องยึดประเทศ ต้องปลดอาวุธให้หมด ท่านปรีดีให้ผมลอบออกจากเมืองไทยไปเจรจากับอเมริกา ผมไม่มีครอบครัว มีแม่คนเดียว ท่านให้ผมไปค้างที่ท่าเนียบ คินนันทังคินพูดเรื่องภารกิจของผมคือไปเจรจากับอเมริกาให้ช่วยพูดกับอังกฤษ ผมเดินทางออกนอกประเทศโดยเครื่องบินที่นำผู้แทนทหารของอเมริกันชุดแรกมาลงที่เกาะกระดาดแถวนั้นไม่มีญี่ปุ่น ขากลับก็รับผมไปด้วย เป็นการเดินทางครั้งแรกของผม หนังสือเดินทางก็ไม่มี ไปตัวเปล่า คนเดียว ผมบอกแม่ว่าจะไปพักผ่อนต่างจังหวัด ตอนนั้นไปก็ไม่ว่าจะรอดหรือเปล่า ขึ้นเรือบินก็สวดมนต์ขอให้พระคุ้มครอง ผมไปอยู่ที่อเมริกาสามเดือน ฝ่ายสัมพันธมิตรกำลังประชุมอยู่ที่ซานฟรานซิสโกเพื่อจัดตั้งสหประชาชาติ ผู้ที่มาร่วมประชุมได้ต้องเป็นผู้ที่ประกาศสงครามกับฝ่ายอักษะ ท่านปรีดีสั่งผมให้ไปบอกทางอเมริกาว่าเราพร้อมจะประกาศสงครามกับอักษะ กับญี่ปุ่น เพื่อจะได้ไปประชุม แต่ทางอเมริกาไม่ยอม บอกไม่พร้อมที่จะมาแตกหักกับญี่ปุ่นในบ้านเรา กลัวญี่ปุ่นยึดประเทศไทย ตอนนั้นไม่มีใครรู้ว่าสหรัฐ มีระเบิดปรมาณู แม็กอาเธอร์ยังไม่รู้เลย แม็กอาเธอร์เตรียมกำลังเรือรบ ๕ หมื่นลำ

ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดแรก นายปรีดีได้
รับเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะรัฐมนตรี
อาจกล่าวได้ว่านายปรีดีเป็นผู้มี
บทบาทมากที่สุดในการจัดวางรูปแบบ
การปกครองในระบบใหม่ นอกจากนี้
จะเป็นผู้ร่างประกาศคณะราษฎรและ
เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญฉบับแรก
แห่งสยามประเทศแล้ว เขายังเป็น
อนุกรรมการผู้มีบทบาทสำคัญในการ
ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นรัฐธรรมนูญ
ถาวรฉบับแรกของสยาม และเขาเป็น
ผู้ยกร่าง พ.ร.บ. การเลือกตั้งฉบับแรก
พ.ศ. ๒๔๗๕ ริเริ่มให้สตรีมีสิทธิออก

เสียงเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งเป็น
ผู้แทนราษฎรได้เท่าเทียมผู้ชาย นับว่า
ก้าวหน้ากว่าประเทศฝรั่งเศสซึ่งเพิ่ง
เปิดโอกาสให้สตรีมีสิทธิเช่นนี้ได้หลัง
สงครามโลกครั้งที่ ๒

แต่องานชิ้นสำคัญในระยะแรก คือ
การดูแลด้านเศรษฐกิจเพื่อสานต่อ
อุดมการณ์ของคณะราษฎรที่ว่า “วัตถุประสงค์ของการทำปฏิวัติครั้งนี้ ก็คือ
ต้องการปฏิรูปการเศรษฐกิจ ทำชีวิต
ของราษฎรให้ดีขึ้น มิฉะนั้นจะไม่
เปลี่ยน”

งานแรกของนายปรีดีคือการ
ช่วยเหลือราษฎรที่ต้องแบกรับภาษี

ที่ไม่เป็นธรรม ด้วยการยกเลิกภาษี
อากรนาเกลือ ลดและเลิกอัตราเก็บ
เงินค่าที่สวน ออก พ.ร.บ. พิกัดเก็บ
เงินค่านาเพื่อคุ้มครองสิทธิมิให้สิ้น
เนื้อประดาตัว ออก พ.ร.บ. ว่าด้วยการ
ยึดทรัพย์สินของสิทธิ เพื่อจำกัดสิทธิ
ของนายทุนมิให้ใช้สิทธิอันทารุณจน
เป็นภัยแก่สิทธิ ออก พ.ร.บ. ห้ามเรียก
ดอกเบี้ยเกินอัตรา และออก พ.ร.บ.
ภาษีเงินได้ ซึ่งเป็นภาษีก้าวหน้า ใคร
มีเงินได้มากก็เสียมาก เงินได้น้อย
ก็เสียน้อย

ในระหว่างนั้นรัฐบาลมีมติมอบ
หมายให้นายปรีดีเป็นผู้ร่างเค้าโครง

จะบุกเข้าเกาะญี่ปุ่น คอยให้ทรูแมนอนุมัติ ทรูแมนก็ไม่สั่ง พอทั้ง
ระเบิดปรมาณูที่ฮิโรชิมา ญี่ปุ่นยอมแพ้เลย เผิดใจเราไปบอกว่าเรา
พร้อมจะประกาศสงครามกับญี่ปุ่น เราก็เลยรอดตัวไป ถ้าไม่พูด
อาจจะโดน

สารคดี : ช่วงที่ไปเจรจากับสหรัฐ นั้น ได้มีพันธสัญญาอะไรกับ
พันธมิตรหรือไม่

ดร. กนต์ธีร์ : ตอนสงครามผมหายไปตั้งสามเดือน ญี่ปุ่นก็เริ่มถามว่า
อยู่ดี ๆ ผมหายไปไหน เพราะตอนที่ผมอยู่ในกระทรวง พวกญี่ปุ่น
มาพบเรื่อย ท่านก็เลยสั่งให้รีบกลับ ผมก็ไปหาพวกอเมริกัน บอกผม
มาสามเดือนแล้วยังไม่ได้อะไร อังกฤษก็ยังไม่เปิดเขตท่าที่ ทำยังง
ผมต้องกลับแล้ว อเมริกันก็ไปติดต่ออังกฤษ อังกฤษก็อนุมัติให้ แต่
ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแค่วาจาสามข้อ ข้อหนึ่งบอกว่ารัฐบาล
อังกฤษมีความไว้วางใจในตัวผู้สำเร็จราชการฯ ข้อสอง อังกฤษ
ไม่มีความมุ่งหมายอื่นในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทยมากไปกว่าอเมริกัน
ข้อสาม เขาเห็นว่าควรจะทำการติดต่อกับผู้สำเร็จราชการฯ ทางลับ ๆ
นี่ต่อไป เขาอนุญาตให้เราจดไปได้ ก็ค่อยยังชั่ว

สารคดี : ทำไมท่านปรีดีกับ ม.ร.ว. เสนีย์มีความขัดแย้งกัน

ดร. กนต์ธีร์ : มีวันหนึ่งผมอยู่ทำเนียบกับท่านเสนีย์ แล้วก็ติดต่อกับ
ผู้สำเร็จราชการฯ อยู่ เป็นสื่อระหว่างนายกรัฐมนตรีกับผู้สำเร็จ
ราชการฯ ในวันหนึ่งท่านเสนีย์ซึ่งเป็นอาจารย์ผมที่ธรรมศาสตร์ ท่าน
ก็ถามว่า กนต์ธีร์เวลานี้คุณอยู่ข้างใคร ผมบอกว่าไม่เป็นปัญหาเลยนี่
ผมจะอยู่ข้างใคร ระหว่างท่านกับท่านปรีดีเกิดเป็นเกลียวกัน ผมก็เห็น
เหตุผล เพราะตอนนั้นเลิกสงครามใหม่ ๆ อังกฤษไม่ยอมติดต่อกับ
รัฐบาลไทยเลย ติดต่อกับอาจารย์ปรีดีคนเดียว อาจารย์เสนีย์บอกว่า
อาจารย์ปรีดีเชิญท่านเข้ามาเป็นนายกฯ แล้วก็ไม่ให้ท่านทำอะไรเลย

ทำเองเสียหมด ผมคิดว่าไม่ใช่ว่าท่านไม่ยอมปล่อย แต่อังกฤษไม่
ต้องการให้ปล่อย อะไร ๆ ก็ติดต่อกับท่าน

สารคดี : รู้สึกอย่างไรกับชะตากรรมของอาจารย์ปรีดีที่ต้องลี้ภัย
ทางการเมือง

ดร. กนต์ธีร์ : ผมสนิทกับท่าน ผมถึงไม่ยอมเล่นการเมืองเลย ท่าน
ปรีดีทำคุณให้แก่ชาติบ้านเมืองมากมาย ท่านจอมพล ป. ก็ทำคุณ
ประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง แต่ท่านทั้งคู่ก็อยู่เมืองไทยไม่ได้ ต้องไปตาย
เมืองนอก ผมเป็นคนไทย ผมยังอยากอยู่เมืองไทย เพราะฉันผมคง
ไม่เล่นหรือการเมือง ขนาดท่านเป็นผู้สำเร็จราชการฯ เป็นอะไรต่อ
อะไร เสร็จแล้วอยู่บ้านเมืองเราไม่ได้

วันหนึ่งอาจารย์ปรีดีซึ่งตอนนั้นไม่มีตำแหน่งอะไรแล้ว โทรศัพท์
มาตามผมไปพบ บอกว่านายเตียง ศิริขันธ์ มาขอรับรองให้ไปช่วยคณะ
กรรมการประนอมฯ เพื่อพิจารณาปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างไทย
กับอินโดจีนที่ประเทศฝรั่งเศส ผมก็เรียนท่านตรง ๆ ว่าดินแดนนี้
ฝรั่งเศสเอาไป ไม่มีทางจะได้คืนมา ผมเห็นว่าอาจารย์ไม่ควรออกไป
มีแต่เสีย อย่างดีก็เสื่อมตัว แต่ไม่มีทางได้ ผมบอกอาจารย์ก็ทำงาน
ให้แก่บ้านเมืองมามากมายแล้ว ถึงเวลาที่จะพักผ่อนแล้ว แต่รุ่งเช้า
ท่านตามไปพบอีก บอกว่าท่านคิดดูแล้ว เตียงเขาขอมา ยังไงก็ต้อง
ไปช่วย แต่ท่านบอกว่าท่านสุขภาพไม่ค่อยดี อยากจะเอาแพทย์
ประจำตัวท่านไปด้วย แต่ไม่กล้าไปขอท่านนายกฯ ตอนนั้นพวกที่ไป
ฝรั่งเศสเบิกเบี้ยเลี้ยงได้คนละ ๕๐ เหรียญต่อวัน ท่านก็เลยขอร้อง
ให้ผมไป โดยแบ่งเบี้ยเลี้ยงครึ่งหนึ่งให้หมอของท่าน ผมบอกได้ ท่าน
ก็ตั้งใจ เขียนไปขออนุมัติ แต่นายกฯ ไม่อนุมัติ สุดท้ายเลยไม่ได้ไป แต่
อาจารย์ปรีดีไป แล้วก็เอาหมอไป ท่านบอกผมว่า เวลาที่จำเป็นจะไป
บอกพูนศุขให้เอาแหวนบ้างสายสร้อยบ้างไปขาย เพื่อเอามาใช้จ่าย

การเศรษฐกิจ ซึ่งนายปรีดีได้ร่างเค้าโครงฯ แบบสหกรณ์เต็มรูปแบบ แต่ไม่ทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน โดยให้รัฐซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมด้วยพันธบัตร มีดอกเบี้ยยประจำปี นายปรีดียังได้วางหลักการประกันสังคม คือให้การประกันแก่ราษฎรตั้งแต่เกิดจนตายว่า เมื่อราษฎรผู้ใดไม่สามารถทำงาน หรือทำงานไม่ได้ เพราะเจ็บป่วยหรือชราหรืออ่อนอายุ ก็จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากรัฐบาล ซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจนในหมวดที่ ๓ แห่งเค้าโครงการเศรษฐกิจ ในชื่อร่าง พ.ร.บ. “ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร”

แต่น่าเสียดายที่ความคิดดังกล่าวถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ กว่าประเทศไทยจะยอมรับให้มันโยบายประกันสังคมก็เป็นเวลาอีก ๖๐ ปีต่อมา นายปรีดียังเสนอให้มีการตั้งธนาคารแห่งชาติ และออกสลากกินแบ่งเพื่อระดมทุนให้แก่รัฐบาล แต่ก็ถูกคัดค้านเช่นกัน

เมื่อนายปรีดีได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอต่อรัฐบาล ปรากฏว่าอนุกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจที่รัฐบาลตั้งขึ้นมากลั่นกรองส่วนใหญ่เห็นด้วย แต่อนุกรรมการส่วนน้อย คือ พระยามโนฯ พระยาศรีวิศาลฯ พระยาทรงสุรเดช นายประยูร ภมรมนตรี ไม่เห็นด้วย เพราะไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งเจ้าและขุนนางยังเป็นผู้คุมอำนาจอยู่ เมื่อนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเสียงส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย นายปรีดีจึงขอลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี

สถานการณ์ของนายปรีดีขณะนั้นถือว่าเป็น “ตัวอันตราย” เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนทั่วไปยังให้ความเคารพ รัฐบาลจึงร่วมมือกับทหารบางกลุ่มทำการยึดอำนาจด้วยการปิดสภาและออก พ.ร.บ. ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ออกแถลงการณ์ประณามนายปรีดีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ นายปรีดีจำต้องเดินทางออกนอกประเทศไปพำนักอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖

แต่พอวันที่ ๑๙ มิถุนายนปีเดียวกัน คณะราษฎรที่นำโดย พ.อ. พระยาพหลฯ ได้ยึดอำนาจจากพระยามโนฯ และโทรเลขเชิญนายปรีดีให้กลับมาช่วยรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง สภาผู้แทนฯ ได้ตั้งกรรมาธิการสอบสวนกรณีนายปรีดีถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ผลการสอบสวนได้ข้อสรุปว่านายปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ผลงานสำคัญของนายปรีดีในช่วงนี้คือการร่าง พ.ร.บ. จัดระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๔๗๖ มีเนื้อหาสำคัญคือการกระจายอำนาจการปกครองเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น หรือการปกครองระบอบเทศบาล มีสภาเทศบาลประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ทำให้ราษฎรสามารถปกครองตนเองได้อย่างแท้จริง

นายปรีดียังมีส่วนสำคัญในการสถาปนาคณะกรรมการกฤษฎีกา เพื่อทำหน้าที่ร่างกฎหมาย เป็นที่ปรึกษากฎหมายแผ่นดิน เขาพยายามผลักดัน

ให้คณะกรรมการกฤษฎีกาทำหน้าที่ศาลปกครอง ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาข้อพิพาทระหว่างราษฎรกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และทำให้ราษฎรสามารถตรวจสอบฝ่ายปกครองได้ แต่ก็ทำไม่สำเร็จ ประเทศไทยมามีศาลปกครองก็เมื่อเวลาผ่านไป ๖๗ ปี

แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

“เมื่อภารกิจด้านการปกครองในกระทรวงมหาดไทยเข้ารูปเข้ารอยแล้ว นายปรีดีได้ก้าวเข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อปฏิบัติการกิจอันมีความสำคัญต่อประเทศสยามอย่างยิ่งยวด นั่นคือเป็นผู้นำในการแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่รัฐบาลสยามสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ทำไว้”

สันติสุข โสภณสิริ

วันหนึ่งในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีการพิจารณาเรื่องเงินกู้ต่างประเทศในรัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ใช้วิธีแก้ปัญหาคะเศรษฐกิจตกต่ำด้วยการรีดภาษีจากประชาชนให้มากขึ้น ดุลข้าราชการออกจากงาน และกู้เงินต่างประเทศ (เป็นวิธีหลักที่รัฐบาลปัจจุบันใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศในเวลานี้) ปรากฏว่าเงินกู้จากประเทศอังกฤษต้องเสียดอกเบี้ยแพงมาก นายปรีดีจึงเสนอว่า “ผมรับไปเจรจาดอกเบี้ยเอง ขณะเดียวกันก็จะหาทางแก้ไขสัญญากับนานา

ประเทศ สร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีให้เกิดขึ้นด้วย”

ในเวลานั้นสยามยังอยู่ภายใต้บังคับของสนธิสัญญาระหว่างประเทศ อันไม่เป็นธรรมกับประเทศต่าง ๆ ถึง ๑๓ ประเทศ อาทิ ฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเทศมหาอำนาจ การเดินทางไปเจรจาครั้งนั้นนายปรีดีเองก็ตระหนักว่าไม่ยากนักที่จะเจรจาให้ประเทศมหาอำนาจยอมลดผลประโยชน์ของตนเองลง

ตุลาคม ๒๔๗๘ นายปรีดีกับคณะออกเดินทางด้วยเรือโดยสารไปขึ้นบกที่ประเทศอิตาลี ได้พบกับมุสโสลินี ผู้นำฟาสซิสต์ของอิตาลี เข้าพบนายปิแอร์ ลาวาล นายกรัฐมนตรีฝรั่งเศส ทั้งคู่รับปากว่าจะยกเลิกสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ต่อจากนั้นเดินทางไปเยอรมนี พบตัวแทนของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เพื่อเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกันใหม่ และเดินทางไปกรุงลอนดอนเพื่อเจรจากับเซอร์ แฮมมิล ฮอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ ผลการเจรจา เจ้าหน้าที่ยอมลดดอกเบี้ยเงินกู้ที่กู้มาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ จำนวนเงิน ๒,๓๔๐,๓๐๐ ปอนด์ อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๖ ต่อปี เหลือเพียงร้อยละ ๔ ต่อปี

จากนั้นนายปรีดีนั่งเรือโดยสารข้ามมหาสมุทรไปกรุงวอชิงตัน เข้าพบนายคอร์เดล ฮัลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งรับปากเรื่องสนธิสัญญาเช่นกัน พอมาถึงกรุงโตเกียว นายปรีดีได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ และเข้าพบนายก-

รัฐมนตรีของญี่ปุ่น ซึ่งแสดงความเห็นใจและยอมยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

ครั้นเดินทางกลับมาประเทศไทย นายปรีดีคำนึงว่า การบริหารแผ่นดินในกระทรวงมหาดไทยดำเนินไปด้วยดี แต่หนึ่งในหลัก ๖ ประการ คือ เอกราช ในทางเศรษฐกิจและศาลยังไม่ได้รับการแก้ไข กล่าวคือสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ที่สยามทำต่อมหาอำนาจทั้งหลาย ซึ่งมีสองประเด็นใหญ่ คือ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต คนต่างประเทศไม่ต้องขึ้นศาลสยาม เป็นการเสียเอกราชทางศาล และภาษีร้อยละ ๓ คือรัฐบาลสามารถเก็บภาษีศุลกากรขาเข้าของสินค้าได้ไม่เกินร้อยละ ๓ ทำให้สยามขาดรายได้ เป็นการเสียเอกราชทางเศรษฐกิจ ดังนั้น นายปรีดีซึ่งเคยนั่งกระทรวงใหญ่มีข้าราชการหลายหมื่นคน จึงตัดสินใจเปลี่ยนมาทำงานที่กระทรวงการต่างประเทศ--กระทรวงเล็ก ๆ ที่มีข้าราชการน้อยกว่าคน เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (นับตามปฏิทินเก่า) ขณะอายุได้ ๓๕ ปี

ระยะเวลาสามปีกว่าในตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายปรีดีได้ใช้ความพยายามทางการทูตเจรจาขอยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมสองประเด็นนี้กับประเทศต่าง ๆ รวม ๑๒ ประเทศ คือ สวิตเซอร์แลนด์ เบลเยียม สวีเดน เดนมาร์ก สหรัฐอเมริกา นอร์เวย์ อังกฤษ สเปน อิตาลี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และเยอรมนี จนสามารถยกเลิกสัญญาทาส หรือสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคที่รัฐบาลสยามสมัยสมบูรณาญาสิทธิ-

ราชย์ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ ในนามสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์และการเดินเรือได้สำเร็จ จนได้เอกราชทางศาลและเอกราชทางเศรษฐกิจกลับคืนมา พร้อมกันนั้นได้ลงนามในสนธิสัญญาใหม่ที่ใช้หลักการ “ดุลยภาพแห่งอำนาจ” เพื่อให้สยามได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์และมีสิทธิเสมอภาคกับต่างชาติทุกประการ หนังสือพิมพ์ *สเตรตไทม์* ของสิงคโปร์กล่าววยกย่องนายปรีดีไว้ในบทบรรณาธิการว่า “ดร. ปรีดี พนมยงค์ เสมือนหนึ่งเป็น แอนโตนี อีเดน” (รัฐมนตรีต่างประเทศคนสำคัญของรัฐบาลอังกฤษ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

“ความอึดอัดขัดสนของชาวนามีอีกมากมายหลายประการที่แสดงว่าชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือจากราชการ แต่ชาวนาก็มีภาระที่ต้องเสียเงินรัชชูปการ ถ้าไม่มีเงินเสียก็ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานประมาณปีละ ๑๕-๓๐ วันและต้องเสียอากรค่านา”

ปรีดี พนมยงค์

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์รายได้จากภาษีอากรของรัฐตกคืนในส่วนใหญ่เก็บจากชาวนาซึ่งมีทรัพย์สินบัติน้อยอยู่แล้ว แทนที่จะเก็บตามความสามารถทางฐานะของบุคคล และที่อยู่ดิธรรมที่สุดคือ ภาษีรัชชูปการ อันเป็นเงินส่วยที่ราษฎรไพร่ต้องเสียให้แก่เจ้าศักดินา นายปรีดีเองมีความ

ตั้งใจอยู่แล้วว่าจะต้องแก้ปัญหาภาษีที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้ให้ได้ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์หนึ่งในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร แม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของเขาที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว

ดังนั้นเมื่อนายปรีดีเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑ เมื่ออายุได้ ๓๘ ปี ในรัฐบาลของ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม นายปรีดีแถลงต่อรัฐสภาว่าจะปรับปรุงระบบการเก็บภาษีให้เป็นธรรมแก่สังคม นายปรีดียกเลิกภาษีอากรที่ไม่เป็นธรรม อัน

ได้แก่ ภาษีรัชชูปการและอากรค่านา ซึ่งเป็น “เงินส่วย” ซึ่งราษฎรต้องเสียให้แก่เจ้าศักดินา และได้สถาปนา “ประมวลรัษฎากร” เป็นครั้งแรกในสยามประเทศ เป็นการวางรากฐานเกี่ยวกับบทบัญญัติภาษีอากรที่เป็นธรรมแก่สังคม คือผู้ใดมีรายได้มากก็เสียมาก ผู้ใดบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากก็เสียภาษีมาก อันได้แก่ภาษีรายได้ ภาษีร้านค้า ภาษีธนาคาร ภาษีสุรา อากรมหรสพ ฯลฯ

นายปรีดีคาดการณ์ว่าอาจจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในไม่ช้า เงินปอนด์ซึ่งสยามประเทศใช้เป็นทุน

สำรองเงินตราอาจจะลดค่าลงได้ นายปรีดีจึงตัดสินใจเปลี่ยนการเก็บรักษาเงินทุนสำรองเป็นทองคำแท่งแทนเงินปอนด์ โดยนำเงินปอนด์ที่เป็นทุนสำรองจำนวนหนึ่งไปซื้อทองคำแท่งหนัก ๒๗๓,๘๑๕ ออนซ์ ในราคาออนซ์ละ ๓๕ เหรียญสหรัฐอเมริกา และนำมาเก็บไว้ในห้องนิรภัยกระทรวงการคลัง ทำให้เสถียรภาพของค่าเงินบาทในเวลานั้นมั่นคงที่สุดแม้ว่าเป็นระยะใกล้จะเกิดสงครามเต็มที่แล้ว ทองคำแท่งดังกล่าวยังเป็นทุนสำรองเงินบาทมาจนทุกวันนี้

งานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของนาย

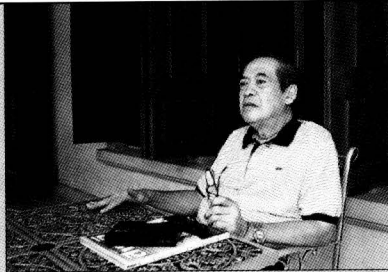
ดร. วิเชียร วัฒนคุณ

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส

สารคดี : อยากทราบประวัติการก่อตั้งโรงเรียนเตรียมธรรมศาสตร์ฯ หรือ ตมธก. และความสัมพันธะระหว่างท่านกับอาจารย์ปรีดี

ดร. วิเชียร : ปี ๒๔๘๑ ชั้นเตรียมอุดมศึกษานั้นเปลี่ยนจากชั้น ม. ๗-๘ ให้มาเรียนเตรียม ๑-๒ แทน ธรรมศาสตร์ จุฬาฯ ก็มีโรงเรียนเตรียมเป็นของตัวเอง คือเตรียมธรรมศาสตร์ฯ และเตรียมจุฬาฯ แล้วยังมีโรงเรียนเตรียมทหาร เตรียมนายร้อย นายเรือ ส่วนคนที่อยากเรียนทางด้านเกษตรก็ต้องไปเรียนแม่โจ้ เชียงใหม่ ก่อนจะไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดังนั้นเมื่อท่านก่อตั้งมหาวิทยาลัยแล้ว จึงตั้งโรงเรียน ตมธก. เปิดโอกาสให้พวกเราเข้าเรียน โดยเฉพาะส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด มาอาศัยวัดอยู่ เพื่อนผมหลายคนบอกว่า หากไม่มีธรรมศาสตร์พวกเราก็คงเป็นครูบ้านนอก การเรียนสมัยนั้นไม่จำเป็นต้องมานั่งฟังบรรยาย นักเรียนบางคนอยู่ไกลถึงแม่ฮ่องสอน มีการส่งคำสอนไปทางไปรษณีย์ ถึงเวลาก็มาสอบ

ผมเข้า ตมธก. ปี ๒๔๘๗ เป็นช่วงสงครามโลก มีนักเรียนพันกว่าคนทำให้ตึกเรียนไม่พอ ต้องเรียนกันที่โรงจากซึ่งมารู้ภายหลังว่าได้โรงจากลงไปเป็นที่เก็บซ่อนทองคำของไทยไม่ให้พวกญี่ปุ่นรู้ ผมเรียนได้เพียงหนึ่งปีก็เริ่มมีการทิ้งระเบิดหนักมาก โรงเรียนต่าง ๆ พากันปิดหมด โรงเรียนหลายแห่งโดนระเบิดลง จำได้ว่าโรงเรียนวชิราวุธ อาคารเรียนพังไปหนึ่งหลัง ธรรมศาสตร์ไม่โดน ผมได้เรียนทางไปรษณีย์ ดังนั้นโอกาสที่ได้ใกล้ชิดกับผู้บริหารจึงมีน้อย ช่วงที่ยังเรียนหนังสืออยู่

มีเพียงครั้งเดียวเท่านั้นที่ได้พบท่านปรีดี คือในวันไหว้ครู เพราะถือว่าท่านเป็นผู้ประศาสน์การ ไม่เฉพาะธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่รวมถึง ตมธก. แต่ไม่ว่าท่านเป็นหัวหน้าเสรีไทย พวกเขายึดกันดีเหลือเกิน

สมัยนั้นอาจารย์ปรีดีต้องการให้ธรรมศาสตร์สามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณแผ่นดิน โดยรายได้ส่วนหนึ่งมาจากการที่ธรรมศาสตร์เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ของธนาคารเอเชียเพื่อพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ก็มีรายได้มาจากค่าเล่าเรียนซึ่งเก็บถูกมาก และรายได้อีกทางมาจากการขายคำบรรยาย ราคาถูกแต่อาศัยขายได้จำนวนมาก โดยที่ท่านปรีดียกโรงพิมพ์ของท่านซึ่งพิมพ์หนังสือกฎหมายให้เป็นแหล่งรายได้อีกแหล่ง ช่วงที่ผมเป็นนักศึกษาชั้นปี ๑ ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พอรัฐประหารปี ๒๔๙๐ ท่านก็ออกนอกประเทศ ผมมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับท่านเมื่อท่านมาอยู่ฝรั่งเศส ผมเป็นทูตไทยประจำปารีส ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ผมสนิทกับคุณปาลลูกชายท่าน ท่านเห็นผมมาด้วยความคารวะ เห็นท่านเป็นครูบาอาจารย์ ท่านก็สบายใจ ไม่ใช่คนที่จะมาจับผิด ท่านพูดคุยกะไรต่าง ๆ ให้ฟังด้วยความสนิทสนม ความคิดอ่านยังแจ่มใสที่ผมประทับใจท่านก็คือ ท่านไม่ว่าไม่ตำหนิตเดียวนคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเลย ต่อมาท่านปรีดีกับท่านผู้หญิงมาเยี่ยมผมที่บ้าน ทำให้รู้สึกอบอุ่น เพราะท่านไม่ถือศักดิ์ จากนั้นก็ไปมาหาสู่กันตลอด ผมจำได้ว่าหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ลูกสาวกรมพระยาดำรงฯ ได้มาปารีส และบอกว่าอยากไปเยี่ยมท่านปรีดี ซึ่งทางครอบครัวของกรมพระยาดำรงฯ กับท่านปรีดีมีความสนิทสนมกันอยู่ก่อนแล้ว ท่านหญิงพูนฯ เล่าว่า ท่านปรีดีได้มีส่วนเกื้อกูลทางครอบครัวของกรมพระยาดำรงฯ

ปรีดีที่มีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน คือการให้กำเนิดธนาคารชาติ นายปรีดี เขียนไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจว่า ให้มีธนาคารชาติขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็น ธนาคารของรัฐ คอยควบคุมธนาคาร พาณิชย์ ทั้งเป็นผู้ออกธนบัตร รักษา ทุนสำรองเงินตรา แต่ความคิดนี้ถูก ฝรั่งที่ปรึกษาและคนไทยด้วยกันเอง ชัดขวาง ในเวลานั้นประเทศไทยมี ธนาคารพาณิชย์เพียงไม่กี่แห่ง และเป็นของต่างชาติเกือบทั้งหมด การมี ธนาคารชาติคอยควบคุมธนาคารพาณิชย์ จึงมิใช่เรื่องเร่งด่วนและต่างชาติที่เป็น เจ้าของธนาคารเกรงว่าธนาคารชาติ

จะเข้าไปแทรกแซงการประกอบธุรกิจ ของพวกตน

แต่เมื่อนายปรีดีเป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงการคลัง เขามองเห็น ว่า การจะสถาปนาประเทศให้มีอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ มีความเจริญ ทัดเทียมต่างชาติ ไทยจำเป็นต้องมี ธนาคารชาติ เขาจึงได้ริเริ่มวางราก ฐานอย่างจริงจังโดยจัดตั้งสำนักงาน ธนาคารชาติไทยขึ้นก่อน และเร่งฝึก พนักงานเจ้าหน้าที่ไว้ให้พร้อมในการ บริหารธนาคารชาติ ต่อมาจึงได้จัดตั้ง ธนาคารชาติไทย หรือที่รู้จักกันใน นามธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อทำ

หน้าที่เป็นธนาคารชาติของรัฐโดย สมบูรณ์

ในพิธีเปิดธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พลตรี เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ กล่าว ในพิธีว่า

“การตั้งธนาคารกลางขึ้นใน ประเทศไทย เป็นความดำริที่รัฐบาล ของ ฯพณฯ ได้มีมาแล้วแต่ช้านาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ วางรากฐานลงไว้ โดยจัดตั้งสำนักงาน

เป็นอย่างดีตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ในระหว่าง สงครามท่านก็ไปเยี่ยมเยียน ดูแลทุกข์สุข ให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง อย่างเต็มใจ ช่วงที่ระเบิดลงหนัก ท่านปรีดีก็ได้ทูลเชิญสมเด็จพระพัน วัสสาอัยยิกาเจ้า รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ไปพักที่พระ- ราชมังคลาภิเษก โดยทุกเสาร์อาทิตย์ ท่านก็จะไปเยี่ยม พุดคุย ให้ความ สะดวกปลอดภัยทุกอย่าง ทั้งที่ท่านเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองให้ กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ท่านก็ห่วงใยอาทรราชวงศ์ นอกจาก ท่านหญิงพูนฯ ก็มีพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลที่สนิทสนมกับท่านปรีดีมาก ดังนั้นการที่กล่าวหาว่าท่านปรีดีแค้นหรือไม่ชอบเจ้านั้นไม่จริง ใน วันเฉลิมพระชนมพรรษา ท่านปรีดีมาลงชื่อถวายพระพรที่บ้านทูตตั้งแต่ เข้า ในฐานะของคนไทย ข้าราชการไทยคนหนึ่งที่มีความจงรักภักดี

สารคดี : ทราบว่าอาจารย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเสนอชื่ออาจารย์ปรีดี เป็นบุคคลสำคัญของโลกต่อยูเนสโก

ดร. วิเชียร : ผมมีส่วนร่วมตั้งแต่แรก โดยเริ่มจากชมรม ตมธก. สัมพันธ์ เป็นผู้จัดประภาคารให้ผู้บริหารธรรมศาสตร์ซึ่งไม่เคยใกล้ชิดท่าน จากนั้น ทางมหาวิทยาลัยได้ตั้งคณะกรรมการจัดงานขึ้นมา ในเรื่องการเสนอชื่อ ท่านเป็นบุคคลสำคัญต่อยูเนสโกนั้น ผมเป็นประธานอนุกรรมการ โดย เสนอไปให้รัฐบาลพิจารณาในยุคที่พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งผมคิดว่าท่านเป็นนักประชาธิปไตยที่เดียว และยังมี รัฐมนตรีคือ ดร. โภคิน พลกุล ซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้รัฐบาลพลเอกชวลิต พุ่มให้แก่งานนี้เต็มที่ มีการตั้งคณะกรรมการชุดใหญ่โดยมีนายกรั ฐมนตรีเป็นประธาน ทำให้งานนี้มีน้ำหนักมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ในส่วนอนุกรรมการฝ่ายเสนอชื่อเราก็ได้รับความร่วมมือจากกระทรวง การต่างประเทศและกระทรวงศึกษาธิการ ที่ช่วยให้การดำเนินเรื่อง กับยูเนสโกเป็นไปด้วยดี เราก็เสนอชื่อไปตามขั้นตอนต่าง ๆ เมื่อสอง

สามปีก่อน พอหลังจากเสนอชื่อเข้าไป ยูเนสโกก็ออกระเบียบใหม่ คือ แทนที่จะเสนอชื่อเข้าไปที่คณะกรรมการชุดใหญ่เลย ก็ต้องผ่านไประยะ กรรมการกลั่นกรองเสียก่อน เราก็เสนอชื่อเข้าไปใหม่ที่คณะ กรรมการกลั่นกรอง ปรากฏว่าในรายชื่อที่คณะกรรมการกลั่นกรอง แฉลงออกมาไม่มีชื่อท่านปรีดี มีเพียงสมเด็จพระศรีนครินทร์ฯ ดังนั้น ทางเราก็เตรียมที่จะไปแถลงต่อที่ประชุมในยูเนสโก แต่เห็นว่าเราควรต้อง ไปชี้แจงกับท่านนายกฯ ขวนซึ่งเป็นศิษย์เก่าธรรมศาสตร์และเป็นลูกศิษย์ ของผมด้วย ในทันทีที่เราขอพบ ท่านก็พร้อมทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ขั้นตอนแรกผมขอหนังสือจากนายกฯ ขวน เรียนถึงผู้อำนวยการใหญ่ องค์การยูเนสโก เพื่อที่จะยืนยันนโยบายของรัฐบาลว่าเราเสนอไปสอง ท่าน ไม่ต้องการให้ตัดท่านใดออกไป ผมเป็นคนถือหนังสือไปเอง ส่วนขั้นตอนที่ ๒ คือ ผมจะขออนุญาตเข้าไปแถลงต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของยูเนสโกเหมือนเป็นทนายเข้าไปแถลง ในระหว่าง นั้นเรามีโอกาสได้พบผู้แทนหลายประเทศ เมื่อเราได้แถลงในที่ประชุม ก็มีประเทศต่าง ๆ ให้ความสนับสนุนสลับกว่าประเทศ ทำให้เราได้พลิก สถานการณ์ที่ถูกลบชื่อออกไปให้กลับคืนมา ในระหว่างที่ผมดำเนินการ แม้จะมีผู้ประท้วงอะไรต่าง ๆ มาบ้าง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเราสามารถขจัดออก ไปได้ ที่จริงอันนี้ก็เป็นบารมีของท่านอาจารย์ปรีดีที่คงจะไม่มีใครมา ลบเลือนไปได้ ในกรณีที่ยูเนสโกให้การรับรองในสิ่งนี้ก็เป็นที่ยืนยันถึง เกียรติคุณต่าง ๆ ของท่านได้เป็นอย่างดี แม้ว่าในบั้นปลายชีวิตของท่าน จะถูกกระแสมือเมืองต่าง ๆ ทำให้ต้องผจญกับความยากลำบากถึงกับ ต้องไปเสียชีวิตในต่างแดน ผมคิดว่าท่านเป็นคนแบบมหาตมาคานธี ท่านมีส่วนในการพลิกสถานการณ์บ้านเมือง ทำให้คนหันมายึดหลัก เสรีภาพ ภราดรภาพ ประชาธิปไตย ในการที่จะให้ประโยชน์แก่คน ส่วนใหญ่ของประเทศ เพียงแต่ท่านไม่อาจทำไปได้ตลอด

ธนาคารชาติไทยเป็นทบวงการเมืองสังกัดอยู่กับกระทรวงการคลัง เพื่อประกอบธุรกิจอันอยู่ในหน้าที่ของธนาคารกลางไปก่อนบางประเภทและเตรียมการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นต่อไป การงานของสำนักงานธนาคารชาติไทยได้เจริญมาเป็นลำดับด้วยอาศัยปรีชาสามารถของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังผู้นั้นเป็นสำคัญ”

มหาวิทยาลัย ของราษฎร ปณิธาน ของหลัก ๖ ประการ

“อาจารย์ปรีดีรู้ดีว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ทำให้ข้าราชการขึ้นมาเป็นใหญ่มากกว่าประชาชน ท่านถึงตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกเพื่อราษฎรส่วนใหญ่ เป็นมหาวิทยาลัยที่อยู่นอกเหนือการกำกับของรัฐเป็นแห่งแรก คือเป็นมหาวิทยาลัยนอกระบบที่กำลังพูดกันอยู่ตอนนี้ ซึ่งอาจารย์ปรีดีทำแล้ว ของบประมาณจำนวนน้อยและขอซื้อที่ดินจากกรมมหาดเล็กที่ทำพระจันทร์ แล้วก็ซื้อธนาคารเอเชียเพื่อเป็นแหล่งรายได้ นอกจากนี้ท่านยังยกโรงพิมพ์นิติสาส์นของท่านให้ธรรมศาสตร์ แล้วก็ฝึกให้คนเข้าใจ คุณจะเห็นได้เลยว่าเมื่อตั้งมหาวิทยาลัย ได้เปิดโอกาสให้คนเล็กคนน้อยได้มาศึกษา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าบัณฑิตรุ่นนั้นมาเป็นนักการเมืองกันทั้งนั้น”

ส. ศิวรักษ์

ช่วงปี ๒๔๗๕-๒๔๗๗ สยามมีประชากร ๑๒ ล้านคน กรุงเทพฯ มีประชากร ๕ แสนคน มีนักเรียนระดับประถมและมัธยมทั่วประเทศ ๗๕๔,๖๐๒ คน ในจำนวนนี้มีนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาเพียง ๒,๒๐๖ คน นับว่าคุณภาพการศึกษาของคนไทยล้าหลังมาก นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงดำเนินตามปณิธานข้อสุดท้ายของหลัก ๖ ประการ ที่ว่า “ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร” โดยผลักดันให้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น เขากล่าวไว้ในวันสถาปนา มธก. เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ว่า

“มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบาดลความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น”

ในปีนั้นมีคนสมัครเข้าเรียนมหาวิทยาลัยเปิด (ไม่ต้องสอบเข้า) แห่งแรก เป็นจำนวนมากมายถึง ๗,๐๙๔ คน ส่วนใหญ่ก็คือผู้ที่จบมัธยม ๘ รวมถึงข้าราชการตั้งแต่เสมียนขึ้นไป เกิดการกระจายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างไม่เคยมีมาก่อน ในขณะที่เมื่อปี ๒๔๗๕ มีผู้จบการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพียง ๖๘ คน

นายปรีดีดำเนินการให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเลี้ยงตัวเองได้ โดยอาศัยเงินค่าสมัคร

เข้าเรียนของนักศึกษา และรายได้จากการเช่าที่ดินในธนาคารแห่งเอเชียเพื่อพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมโดย มธก. ถือหุ้จนถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรกเมื่อปี ๒๔๗๘ เคยให้สัมภาษณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่เล่าเรียนมาว่า

“ประทับใจความมีเสรีภาพในการเล่าเรียน เป็นตลาดวิชา แล้วก็ให้เสรีภาพเสมอภาคกัน ให้เรียนวิชาต่าง ๆ ที่อยากรู้ ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะอะไรอย่างนี้ เข้าไปแล้วรู้สึกสบายใจ อย่างบางโรงเรียนก็อาจมีเข้าไปแล้วแบ่งพรรคแบ่งพวก แต่ธรรมศาสตร์ให้ความเสมอภาคกันหมด สบายใจ วิชาที่เรียนเป็นวิชาที่รักและสนใจ”

ภายหลังเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นายปรีดีต้องหนีตายออกนอกประเทศ รัฐบาลเผด็จการทหารได้ตัดคำว่า “การเมือง” ออกจากชื่อมหาวิทยาลัย ยุบเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การ เปลี่ยนมาเป็นตำแหน่งอธิการบดีแทน ข้าราชการทั้งหมด จนมหาวิทยาลัยต้องกลับมาขอเงินงบประมาณและตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล

หนังสือ *ธรรมจักร* พิมพ์เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๙๓ มีผู้เขียนท่านหนึ่งที่ใช้นามปากกาว่า “๑๔๕๕๕” กล่าวว่า

“ครั้งเกิดรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ประมุขของมหาวิทยาลัยต้องลี้ภัยการเมืองไปยังต่างประเทศ อาจารย์ถูกจับกุมคุมขัง การสอบไล่ของนักศึกษาในบาง

ลักษณะวิชาต้องทำการสอบกันใหม่ เนื่องจากกระดาษคำตอบของนักศึกษา ถูกใช้เป็นเป้าสำหรับประลองความคมของดาบปลายปืน ขณะนั้นเป็นเวลาปิดสมัยการศึกษาประจำปี ซึ่งโดยปรกติมหาวิทยาลัยก็เจียบเหงอยู่แล้ว แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนั้น บรรยาอากาศเต็มไปด้วยความเศร้า และทึบทะมึน แม้ดวงอาทิตย์จะแจ่มกระจ่างปานใดก็ตาม แต่นักศึกษาที่ย่างเท้าเข้าไปในมหาวิทยาลัยในขณะนั้น ก็รู้สึกประหนึ่งว่าดวงอาทิตย์นั้นไร้แสง เพราะยอดโดมที่เคยตระหง่านท้าทายเมฆดุดล่ายประหนึ่งว่าจะพลอยเศร้าไปกับนักศึกษาด้วย เพราะเขาเหล่านั้นรู้สึกโดยสัญชาตญาณว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป วาระที่เขาจะต้องกัดฟันเผชิญกับมรสุมและพายุร้ายได้มาถึงแล้ว”

สยาม ราชอาณาจักรใต้ดิน

“ช่วงนั้นหน้าสีหน้าขวานมากที่สุด เขียว ทำเนียบท่าช้างเป็นที่บัญชาการของเสรีไทยที่มีนายปรีดีเป็นหัวหน้า พออยู่มาวันหนึ่ง นายพลโตโจ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นก็มาเซ็นชื่อเยี่ยมที่ทำเนียบของนายปรีดี ผู้สำเร็จราชการฯ แล้วก็เดินเข้ามาที่ศาลาริมน้ำซึ่งเป็นส่วนที่พวกเสรีไทยใช้เป็นที่ทำงาน โตโจคงอยากเห็นส่วนที่เรายู่หมด น่ากลัวเหมือนกัน แต่โชคดีที่พวกญี่ปุ่นคงไม่ระแคะระคาย”

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะอุบัติขึ้น นายปรีดีเล็งเห็นว่าลัทธิเผด็จการทหารกำลังจะจุดชนวนให้เกิดสงครามโลก ในปี ๒๔๘๒ เขาจึงสร้างภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* เพื่อสะท้อนความคิดของเขาที่คัดค้านการทำสงคราม ผ่านไปยังผู้นำประเทศ ถือเป็นภาพยนตร์ไทยเสียงภาษาอังกฤษในฟิล์มเรื่องแรก

เช้าตรู่ของวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่อ่าวไทยพร้อมกันหกแห่ง ทูตทหารญี่ปุ่นในเมืองไทยยื่นคำขาดต่อรัฐบาลให้กองทัพลูกพระอาทิตย์เดินทัพผ่านแผ่นดินไทย ภายในวังสวนกุหลาบ ทำเนียบรัฐบาลในเวลานั้น คณะรัฐมนตรีแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นด้วยที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่น แต่อีกฝ่ายนำโดยนายปรีดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คัดค้านอย่างรุนแรง และเสนอว่าจะต้องต่อสู้กับญี่ปุ่นที่ละเมิดอธิปไตย แต่สุดท้ายนายปรีดีก็แพ้เสียงข้างมาก ไทยกับญี่ปุ่นเซ็นสัญญาเป็นพันธมิตรกันต่อหน้าพระแก้วมรกตเมื่อวันที่ ๑๑ เดือนเดียวกัน

ไม่นานนักนายทหารญี่ปุ่นก็มาที่วังสวนกุหลาบอีก และกดดันให้จอมพล ป. ปลดนายปรีดี “ออกไปให้พ้นวงการรัฐบาลทีเดียว” ผลสุดท้ายนายปรีดีก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หลุดพ้นจากอำนาจทางการเมืองสมใจปรารถนาของทหารญี่ปุ่น

๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. ที่มีญี่ปุ่นเป็นลูกพี่ใหญ่ ก็หาญกล้าประกาศ

สงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา อันเป็นการละเมิดต่อประกาศพระบรมราชโองการปฏิบัติความเป็นกลาง พ.ศ. ๒๔๘๒ ฝ่ายอังกฤษประกาศสงครามตอบโต้ ส่วนสหรัฐอเมริกาก็ได้ประกาศสงครามด้วย โดยถือว่าไทยถูกญี่ปุ่นรุกราน อย่างไรก็ตามนายปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการฯ ไม่ยอมลงนามในประกาศสงครามนั้น โดยเดินทางหลบไปบ้านที่อยู่อยุธยา แม้เจ้าหน้าที่รัฐบาลจะติดตามไปหา แต่นายปรีดีก็ยืนกรานไม่ยอมลงนาม ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่า หากลงนามไปแล้วก็ยากที่จะให้ประเทศสัมพันธ์มิตร เชื่อถือการปฏิบัติการของขบวนการเสรีไทย

นายปรีดีเริ่มงานกู้ชาติตั้งแต่วันแรกที่ญี่ปุ่นบุกไทย ครั้นได้เป็นผู้สำเร็จราชการฯ และย้ายมาอยู่ที่ทำเนียบท่าช้าง เขาได้ประสานสามัคคีกับทุกฝ่าย ตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ ทหาร ตำรวจ นักศึกษา พ่อค้า กรรมกร ชาวนา และชาวไทยในต่างประเทศ อาทิ อังกฤษและสหรัฐฯ จัดตั้งขบวนการเสรีไทย มี “รูธ” เป็นหัวหน้า ตั้งกองบัญชาการอยู่ที่ท่าเทียบท่าช้างและภายในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีภารกิจเพื่อปลดปล่อยประเทศจากการยึดครองของญี่ปุ่น และเริ่มต้นติดต่อกับประเทศสัมพันธ์มิตรโดยส่งนายจำกด พलगูร ลักลอบไปประเทศจีนเพื่อที่จะส่งข่าวผ่านไปยังสหรัฐอเมริกาหรืออินเดียให้รับทราบว่ามีในเมืองไทยมีขบวนการเสรีไทยที่ไม่ยอมรับการประกาศสงครามของรัฐบาล แต่นายจำกดได้เสียชีวิตที่ประเทศจีนเสียก่อน

นายปรีดีจึงส่งพลพรรคเสรีไทยอีกหลายคนลักลอบออกนอกประเทศ จนในที่สุดสามารถติดต่อกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้สำเร็จ ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรู้ว่ามีขบวนการกู้ชาติในประเทศ และส่งคนเข้ามาประสานงานกัน เช่นเดียวกับที่นายพลชาร์ลส์ เดอโกล ได้จัดตั้งขบวนการใต้ดินฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านทหารเยอรมันที่เข้ายึดครองประเทศฝรั่งเศส

การทำงานของเสรีไทยในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นการประชุมลับ การส่งข่าว ความเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นทางวิทยุ การแอบพบกับฝ่ายสัมพันธมิตรใน

ประเทศ การแอบฝึกอาวุธให้แก่พลพรรคเสรีไทยทั่วประเทศ ฯลฯ เต็มไปด้วยความยากลำบากและเสี่ยงอันตรายยิ่ง ไหนจะต้องเผชิญกับความระแวงของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยด้วยกันเอง ตลอดจนทหารและสายลับญี่ปุ่นที่เรียกว่า “เคมเบไต” ที่มีอำนาจมาก คอยสะกดรอยติดตามความเคลื่อนไหวของนายปรีดีและพรรคพวกตลอดเวลา ซึ่งนายปรีดีก็ระวังตัวเป็นอย่างดี เพราะรู้ถึงความเหี้ยมโหดของฝ่ายญี่ปุ่น

เพื่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ นายปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการ

การฯ และหัวหน้าเสรีไทย ต้องทำงานเสี่ยงตายในสองบทบาทตลอดเวลา สามปีกว่าของสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยถือความลับสุดยอดเป็นหัวใจของการปฏิบัติงาน แม้กระทั่งพลพรรคเสรีไทยเองต่างก็ไม่ว่าใครบ้างที่เป็นพวกเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจของเสรีไทยบรรลุเป้าหมายให้ได้ คือต่อสู้กับญี่ปุ่นและเจรจาสงบสงครามของจอมพล ป. ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เศรษฐาของสมเด็จพระนางเจ้า

ดร. วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

อดีตประธานคณะกรรมการสถาบัน
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

ภายหลังประกาศสันติภาพซึ่งท่านปรีดีได้กระทำในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ท่านต้อง

อยู่ในความเครียดต่อเนื่องถึงสี่เดือนกว่าที่รัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษจะลงนามในข้อตกลงยกเลิกสถานะสงครามระหว่างกัน คือสงครามที่รัฐบาลไทยประกาศต่ออังกฤษเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ และอังกฤษได้ประกาศสงครามตอบ

ความยึดเยื่อในการลงนามในข้อตกลงทำให้รัฐบาลไทยต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายสำหรับทหารอังกฤษและเครื่องจักรภาพจำนวน ๑๗,๐๐๐ นายที่เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นจำนวน ๑๒๐,๐๐๐ นายในประเทศไทย ซึ่งควรจะใช้เวลาไม่เกินหนึ่งเดือน

ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ ซึ่งนอกจากจะส่งผลให้ไทยต้องโดดเดี่ยวอยู่นอกชุมชนโลกเสรีแล้ว ยังขาดโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นในการบูรณะและฟื้นฟูประเทศด้วย

นอกจากนั้นก็ยังไม่สามารถใช้เงินจำนวน ๒๓ ล้านปอนด์ที่ฝากไว้ในอังกฤษมาก่อสร้างระบบการเงินไทยขึ้นมาใหม่ได้

ในระหว่างการยึดเยื่อดังกล่าว ท่านปรีดีได้สร้างศัตรูทางการเมืองขึ้นโดยไม่รู้ตัว และจากจุดนั้นต่อมาอีกเพียงสองปี ก็ได้นำไปสู่การลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างแดนจนกระทั่งสิ้นอายุขัย

ผมได้เห็นท่านปรีดีขึ้นสู่จุดสูงสุดในชีวิตการทำงานเพื่อชาติ

ของท่านในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในช่วงปลายปี ๒๔๘๘ ในช่วงเวลานั้น ในเมืองไทยไม่มีผู้ใดจะมีตำแหน่งหน้าที่และบารมีเหนือกว่าท่านปรีดี พนมยงค์

ต่อมาในเดือนมีนาคม ๒๔๘๙ ท่าน

ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และดำรงตำแหน่งอยู่ ๔ เดือน กับ ๒๒ วันจึงได้ลาออก กลับไปอยู่ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสตามเดิม ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ท่านได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นหัวหน้าคณะทูตสันถวไมตรี เดินทางไปเยือนหลายประเทศรอบโลก

ขณะนั้นผมเริ่มคลุกคลีอยู่ในวงการหนังสือพิมพ์ จึงทำให้สนใจติดตามเรื่องการบ้านการเมืองค่อนข้างใกล้ชิด แต่ก็ยังขาดพื้นฐานความรู้ ไม่สามารถจะวิเคราะห์เหตุการณ์อะไรได้ กระนั้นผมก็รู้สึกว่าการเมืองกำลังจ้องทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของท่าน อันเนื่องมาจากความอิจฉาริษยาอย่างหนึ่ง และเนื่องจากเห็นท่านถูกห้อมล้อมด้วยบุคคลและนักการเมืองที่เป็นปรปักษ์ต่อกัน หรือไม่ก็เพราะท่านปรีดีไม่ให้ความสนับสุนนพวกเขา

กรณีสวรรคตเปิดโอกาสให้ศัตรูทางการเมืองของท่านเล่นงานท่านอย่างเต็มเหนี่ยวในลักษณะของคนที่มีความเกลียดชังกัน ถึงขั้นใช้ให้คนไปตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” ผมเคยไปยืนฟังคำปราศรัยของพรรคการเมืองที่เกลียดชังท่านและประสังศัรยต่อท่านด้วยความรู้สึกขมขื่นใจมากกว่า นี่คือนิสัยที่บุคคลเหล่านั้นตอบแทนแก่ผู้ที่รับใช้บ้านเมืองจนพ้นความวิบัติมาได้

มันเวลาวะผ่านไปกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว ผมก็ยังลืม

รำไพพรรณีพระบรมราชินี ซึ่งเป็น
เสรีไทยสายอังกฤษ เคยกล่าวว่า
“ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการหวงประดิษฐ์ทำงาน
ในการต่อต้านครั้งนี้ด้วยความพยายาม
เต็มสติกำลังความสามารถ อดทน
มิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย มิได้
เห็นแก่ตัวและภัยอันตรายที่จะมาถึงตน
จนพวกเราทั้งหลายที่เข้ามาจากต่าง
ประเทศต้องพากันขอรับรองหลายครั้ง
หลายคราวให้เตรียมตัวที่จะคิดป้องกัน
ตนเองเสียบ้าง มิฉะนั้นการงานของ
ประเทศจะเสียหายหมด ถ้าหลวงประดิษฐ์
เป็นอะไรไป...”

ช่วงปลายสงคราม เครื่องบิน

ของฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดอย่าง
หนักในกรุงเทพฯ บางครั้งนักบินก็
ทิ้งผิดเป้าหมายไปทิ้งระเบิดลงใน
พระบรมมหาราชวัง นายปรีดีเกรงว่า
เจ้านายชั้นผู้ใหญ่จะได้รับอันตราย
จึงได้ทูลเชิญสมเด็จพระพันวัสสา
อัยยิกาเจ้า และเจ้านายหลายองค์
เสด็จไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน
เพื่อความปลอดภัย นายปรีดีมาเข้า
เฝ้าถวายความอารักขาอยู่เป็นประจำ
ทั้งยังส่งวิทยุไปบอกฝ่ายสัมพันธมิตร
ไม่ให้ทิ้งระเบิดผิดเป้าหมาย โดยเฉพาะ
พระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม
และบ้านพักอาศัย

ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘
นายปรีดีแจ้งให้สัมพันธมิตรทราบ
ว่าเสรีไทยจำนวน ๘ หมื่นคนทั่วประเทศ
พร้อมที่จะลุกฮือขึ้นเพื่อทำสงคราม
กับทหารญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย แต่ฝ่าย
สัมพันธมิตรได้ขอร้องให้ชะลอแผนนี้
ไว้ก่อน ด้วยเหตุผลทางแผนยุทธ-
ศาสตร์ของทหารฝ่ายสัมพันธมิตร
ในที่สุดฝ่ายญี่ปุ่นก็ยอมแพ้สงคราม
อย่างไม่มีเงื่อนไขในวันที่ ๑๕ สิงหาคม
๒๔๘๘ หลังจากเครื่องบินของสหรัฐ-
อเมริกาไปทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมือง
ฮิโรชิมาและนางาซากิ

หลังญี่ปุ่นยอมจำนน รัฐบาลจีน

เหตุการณ์นั้นไม่ลง

แล้วก็มาถึงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ ที่ศัตรูทางการเมือง
ของท่านปรีดีได้เกลี้ยกล่อมชักจูงให้นายทหารกลุ่มหนึ่งกระทำ
รัฐประหาร โดยให้ร้ายแก่ท่านปรีดีเรื่องกรณีสวรรคต และยุยงว่า
ท่านปรีดีคิดขี้อาย ซึ่งเห็นทั้งสิ้น นายทหารเหล่านั้นอยู่ไกล
เหตุการณ์ก็หลงเชื่อคำยุยงและก่อรัฐประหารขึ้น เป็นผลให้ท่านปรีดี
ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ

ต่อมาในปลายเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ ท่านชวนกลับมา
เมืองไทยเพื่อล้มล้างรัฐบาลที่ท่านเห็นว่าได้อำนาจจากการรัฐประหาร
รัฐบาลที่ถูกตั้งตามกฎหมาย ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม
๒๔๘๙ ที่ในหลวงรัชกาลที่ ๘ พระราชทาน แต่ท่านพ่ายแพ้ยับเยิน
และต้องหลบซ่อนอยู่ฝั่งธนเป็นเวลาถึงหกเดือนกว่าที่จะเล็ดลอด
ออกไปจากประเทศไทยได้

เมื่อผมเดินทางถึงสิงคโปร์ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๒
ก็ได้ไปพักอยู่กับอาจารย์ไสว สุทธิพิทักษ์ อดีตผู้แทนราษฎรจังหวัด
นครศรีธรรมราช และอดีตเลขาธิการนายกรัฐมนตรี หลวงธำรงนาวา-
สวัสดิ์ พี่ไหวเข้าห้องเล็ก ๆ อยู่กับคุณกระจำง ตูลารักษ์ นอนกัน
คนละเตียง ผมอาศัยนอนเตียงเดียวกับพี่ไหว ได้คุยเรื่องการเมือง
ที่ผมไม่เคยได้รู้ได้เห็นมาก่อนอยู่หลายคืน

พี่ไหวบอกผมว่า “อาจารย์” เพิ่งออกเดินทางไปเมืองจีน
ไม่กี่วันก่อนที่ผมจะถึงสิงคโปร์นั่นเอง พี่ไหวเรียกท่านปรีดีว่า
“อาจารย์” เพราะพี่ไหวเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตและเศรษฐศาสตร์
มหาบัณฑิตจากธรรมศาสตร์ตอนปลายสงคราม ในระหว่างที่
“อาจารย์” เป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

จากปลายปี ๒๔๙๒ จนกระทั่งต้น ๆ ปี ๒๕๑๓ ผมไม่เคยได้

พบท่านปรีดีและคุณอาพูนศุขเลย รู้แต่ว่าอยู่เมืองจีน ในปี ๒๕๑๓
จึงได้ทราบว่าทั้งสองท่านได้ย้ายมาพำนักอยู่ที่กรุงปารีส

บังเอิญในปีนั้นผมมีราชการต้องไปประชุมที่กรุงเวียนนา
และรัฐบาลฝรั่งเศสได้ถือโอกาสเชิญให้ผมไปดูงานที่ปารีส ท่านปรีดี
และท่านผู้หญิงได้กรุณามารับผมและครอบครัวที่สนามบิน จึงเป็น
โอกาสแรกใน ๒๑ ปีที่ได้กราบท่านผู้ใหญ่ทั้งสอง และการเยือนปารีส
ของผมคราวนั้นก็ใช่ว่าเป็นโอกาสเดียวที่ได้พูดคุยกับท่านปรีดีเป็นเวลานาน ๆ

ท่านกำลังมีอายุครบ ๗๐ ปี ยังกระฉับกระเฉงตามวัย และ
ยังฉับไวให้ได้

เมื่อผมศึกษาบทบาทของท่านปรีดีในอีก ๑๐ ปีต่อมาเพื่อเขียน
ชีวประวัติของท่านเป็นภาษาอังกฤษ ผมได้พบสิ่งที่ผมไม่เคยทราบ
มาก่อน เช่นบทบาทอันโดดเด่นและเด็ดเดี่ยวของท่านทั้งในการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ และในการพิทักษ์เอกราช
และอธิปไตยของชาติโดยผ่านปฏิบัติการเสรีไทย

ท่านปรีดีได้นำการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระ-
มหากษัตริย์เป็นประมุข ที่ท่านชอบเรียกว่า “ระบอบราชาธิปไตย
ภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย” มาสู่เมืองไทย

ท่านปรีดี พนมยงค์ เน้นความสำคัญของราชาธิปไตย
รัฐธรรมนูญ และประชาธิปไตย ในฐานะสถาบันที่จะต้องสถิตสถาพร
อยู่คู่ชาติไทยชั่วกัลปาวสาน

การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่คนไทยยุคปัจจุบัน “เล่น” กัน
อยู่ในทุกวันนี้ ท่านปรีดีเป็นผู้สร้างกติกาไว้ให้ ท่านเป็นผู้ร่างรัฐ-
ธรรมนูญฉบับแรกที่สถาปนาการปกครองระบอบใหม่ในประเทศไทย
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และมีบทบาทสำคัญมาก ๆ ในการ
ร่างรัฐธรรมนูญอีกสองฉบับต่อมา

ของเจียงไคเช็คคิดจะส่งกองทัพจีน มาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในเขตแดน สยามเหนือเส้นขนานที่ ๑๖ ขึ้นไป คือเหนือจังหวัดตาก ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ขณะที่ใต้เส้นขนานที่ ๑๖ เป็นหน้าที่ ของทหารอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ฝ่ายไทยเกรงว่าอาจจะทำให้ประเทศ ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน และกลุ่ม คนจีนโพ้นทะเลลี้ภัยที่มียุ่จำนวนมากในประเทศอาจก่อความวุ่นวาย นายปรีดีจึงโทรเลขแจ้งไปยังรัฐบาล อเมริกันว่า เสรีไทยพร้อมที่จะปลด อาวุธทหารญี่ปุ่นเอง อเมริกาเข้าใจถึง เหตุผลที่นายปรีดีไม่ยอมให้ทหารจีน

ปลดอาวุธ จึงมีคำสั่งให้กองกำลังญี่ปุ่น ยอมจำนนต่อลอร์ด เมานท์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรภาคเอเชียอาคเนย์ ส่วนทหารจีน ได้รับมอบหมายให้ปลดอาวุธทหาร ญี่ปุ่นทางตอนเหนือของอินโดจีน เท่านั้น

ทางด้านกระทรวงการต่างประเทศ ของอังกฤษได้อนุญาตให้ลอร์ด เมานท์แบตเทน ส่งสารส่วนตัวไปยังนายปรีดี เพื่อให้รีบออกแถลงการณ์ปฏิเสธ การประกาศสงครามระหว่างไทยกับ สหรัฐฯ และอังกฤษ ดังนั้นในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ นายปรีดีในฐานะ

ผู้สำเร็จราชการ ก็ประกาศสันติภาพ มีสาระสำคัญว่า การประกาศสงคราม ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อ สหรัฐฯ และอังกฤษเป็นโมฆะ มีผล ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็น ประเทศแพ้สงคราม ประเทศไทยไม่ต้อง ถูกยึดครองจากต่างชาติ กองทัพไทย ไม่ต้องถูกปลดอาวุธ ทั้ง ๆ ที่ในระหว่าง สงครามไทยเป็นมิตรที่ใกล้ชิดกับญี่ปุ่น ยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไป รุกรานและยึดครองประเทศอื่น ๆ

ความสำเร็จในการรักษาเอกราช และอธิปไตยของไทยหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ตลอดจนเกียรติภูมิและ

ในส่วนของงานเสรีไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ท่านปรีดีเป็นผู้เดียวที่ตัดสินใจและกำหนดแผนการต่าง ๆ ตลอดจน ออกคำสั่งให้การปฏิบัติการดำเนินไปสู่จุดหมาย สำหรับบุคคลอื่น ๆ นั้นเป็นผู้รับคำสั่งจากท่านและนำไปปฏิบัติ

ท่านปรีดีได้ทำให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นผู้แพ้สงครามให้เป็นที่ รอยมลทินว่า “กรุงแตก” ครั้งที่ ๓ ท่านจัดการให้รัฐบาลไทยไม่ต้อง ทำการยอมจำนน กองทัพไทยไม่ต้องวางอาวุธ และดินแดนไทย ไม่ต้องถูกยึดครอง

นี่คือบทบาทของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่ผมเห็นว่ามีความสำคัญ การ ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง

ผมคิดว่าข้อบกพร่องของท่านซึ่งได้นำไปสู่ความผิดพลาดใน บางกรณี เนื่องมาจากเหตุผลสองประการ

ประการแรก ท่านมีความรักชาติอยู่ในวิญญาณและสายเลือด และยึดถือเอาประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง ตรงนี้ทำให้คน จะเถียงกับท่านยาก และจะหักล้างเหตุผลของท่านก็ไม่ได้ นอกจากนี้ ท่านปรีดีก็ยังไม่เชื่อใครเสียด้วย หากเหตุผลของผู้นั้นมิได้ตั้งอยู่บน ผลประโยชน์สูงสุดของชาติ

ยกตัวอย่างเช่น ท่านปรีดีตัดสินใจที่จะตั้ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้ง เสรีไทยในอเมริกาขึ้นระหว่างสงคราม ให้เป็นนายกรัฐมนตรีภายหลัง สันติภาพ ท่านปรีดีพิจารณาเห็นว่าภายหลังสงครามรัฐบาลไทยจะต้อง มีเรื่องติดต่อย่อมเยาและทำความเข้าใจกับฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่มาก ดังนั้นจึงจะต้องได้บุคคลที่ฝ่ายสัมพันธมิตรรู้จักและเชื่อถือ เป็นหัวหน้า รัฐบาลไทย ซึ่งท่านเห็นว่าขณะนั้นไม่มีใครที่จะเหมาะสมไปกว่า ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

เพียงไม่กี่สัปดาห์ที่ ม.ร.ว. เสนีย์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ปรากฏว่าได้มีปัญหาในด้านแนวความคิดและอื่น ๆ หลายเรื่อง ที่ความเห็นไม่ค่อยจะตรงกันระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีหลายคน และแม้กระทั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ไม่ค่อยจะราบรื่น ไป ๆ มา ๆ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ก็มีความรู้สึกว่าคุณปรีดีหักหลัง และจากนั้นก็ มีท่าทีเป็นปรปักษ์ต่อท่านปรีดีมาโดยตลอด

อีกประการหนึ่ง ท่านปรีดีเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความถูกต้อง ที่ เรียกกันว่า “อริโรนะ” คือไม่ประพฤติดิฉัตรกรรม ด้วยหลักการนี้ ท่านจึงสามารถทำอะไร (หรือไม่ทำอะไร) ที่ขัดใจผู้คนได้เสมอ ยก ตัวอย่างเช่น ท่านเห็นว่าคนที่เคยเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ควรจะ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นเป็นบ้าง ซึ่งส่งผลทำให้มิตรกลายเป็นศัตรูไป นอกจากนั้นท่านปรีดีก็ยังไม่เป็นที่พึ่งต่อบุคคลที่มาขอความช่วยเหลือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับราชการบ้านเมือง แต่ถ้าเป็นเรื่องส่วนตัวจริง ๆ แล้ว ท่านช่วยเหลืออะไรได้ก็เป็นช่วยเหลือไป ตรงนี้ก็ทำให้มีทั้งผู้ที่โกรธเคือง และผู้ที่เคารพพนับถือ

กล่าวกันว่าจุดอ่อนของท่านปรีดี พนมยงค์ อีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ ท่านถูกห้อมล้อมด้วยสานุศิษย์และผู้ใกล้ชิดทางการเมือง และ ว่ากันว่าท่านดูเหมือนจะเชื่อคำพูดของบุคคลเหล่านั้นจนเกินไป จน กระทั่งผู้ที่เข้าไม่ถึงท่าน เข้าใจท่านผิดไป หรือท่านเข้าใจเขาผิดไป ผมคงจะไม่มีความเห็นในประเด็นนี้ เพราะมิได้อยู่ใกล้ชิดท่านใน สมัยนั้น แต่ผมก็คิดว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูง ๆ แทบทุกคนก็มัก จะต้องมีปัญหาอย่างนี้

สำหรับที่ว่าท่านปรีดี พนมยงค์ เคยทำสิ่งใดที่ถือว่าเป็นความ ผิดพลาดที่สำคัญนั้น ผมเห็นว่ามียุ่หลายเรื่อง แม้ว่าทุกเรื่องจะมี คำอธิบายที่ทำให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดความผิดพลาดจึงเกิดขึ้น

เกียรติศักดิ์ของประเทศที่นานาชาติให้การยอมรับในครั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องปาฏิหาริย์หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาดลบันดาลให้เกิดขึ้น แต่มาจากความกล้าหาญและเสี่ยงตายของขบวนการเสรีไทยที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า ลอร์ด เมานท์แบตเทน เคยกล่าวชื่นชมนายปรีดีในงานเลี้ยงรับรองในฐานะแขกของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อปี ๒๔๘๘ ว่า

“หลวงประดิษฐ์ เป็นบุรุษผู้มีความบอบช้ำอันน่าตื่นตะลึงคนหนึ่งแห่งสงครามในเอเชียอาคเนย์ เป็นที่ทราบกันว่า ในระหว่างสงครามนั้น ไม่มีการ

กล่าวถึงชื่อของเขาอย่างเปิดเผย และเรื่องราวทั้งปวงเกี่ยวกับเขาก็ถูกถือว่าเป็น ‘ความลับสุดยอด’ แม้กระทั่งทุกวันนี้คนอังกฤษส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยทราบเท่าไรนักถึงพฤติกรรมอันอาจหาญที่เขาได้กระทำสำเร็จมาแล้ว...และภัยอันตรายที่เขาต้องเผชิญตลอดเวลาสามปีนับว่าเป็นสิ่งที่น่าพร่ำเพรื่ออย่างยิ่ง แต่ก็อาศัยความมีวินัยของเขาเองประกอบกับที่เขาได้ชักจูงให้บรรดาผู้เชื่อถือล้อมใส่ในตัวเขาปฏิบัติตามนั่นเอง ที่ทำให้ได้ประสบชัยชนะในที่สุด เขาไม่เคยทำให้เราผิดหวังเลย”

ปิดฉากคณะราษฎร

“๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ดิฉันจำคืนวันนั้นได้อย่างแม่นยำ เพราะต้องตกใจตื่นกลางดึกเมื่อได้ยินเสียงปืนกลรัวถี่ๆ เป็นเสียงปืนที่ไม่มีเสียงหวอเตือนก่อนเหมือนกับตอนสงครามตอนนั้นดิฉันอายุ ๘ ขวบ ก็เริ่มจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไรบ้างแล้ว... ทำเนียบท่าช้างที่เราอาศัยอยู่มีสามชั้น คุณพ่อและคุณแม่นอนอยู่ชั้น ๓ ด้านติดกับห้องพระ ส่วนพวกลูก ๆ นอนอยู่อีกด้านหนึ่ง คืนนั้นพ่อเขายิงปืนเข้ามา

เรื่องแรกเป็นความผิดพลาดที่ท่านปรีดีมิได้มีความอดทนพยายามอธิบาย “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของท่านให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งต่อผู้ที่ไม่เห็นด้วยเพราะขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ท่านปรีดีในวัยหนุ่ม ๓๒ ปี ขาดความอดทนและความรอบคอบผลจากการนั้นก็คือ ท่านปรีดีต้องถูกส่งไปฝรั่งเศสเสียหลายเดือน อีกทั้งถูกให้ร้ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย

เรื่องที่ ๒ เป็นความผิดพลาดที่ท่านจะจงแต่งตั้งให้ น.ร. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อหลังสันติภาพ ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

เรื่องที่ ๓ เป็นความผิดพลาดของท่านปรีดีที่สนับสนุนการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แทนรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งท่านเองเป็นคนสำคัญในการยกย่อง และได้ประกาศไว้แล้วว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับถาวร” การยกย่องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นแทนการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับเดิม ได้ทำลาย “ความศักดิ์สิทธิ์” ของรัฐธรรมนูญลงโดยสิ้นเชิง จากนั้นไทยเราก็มีรัฐธรรมนูญอีก ๑๔-๑๕ ฉบับ ซึ่งยกเลิกและร่างกันใหม่เป็นว่าเล่น

เรื่องที่ ๔ เป็นความผิดพลาดของท่านปรีดีที่ไม่ได้พยายามประนีประนอมกับท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาด้วยกัน ความแตกแยกจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตามที่ได้ทำให้เกิดความอ่อนแอและเป็นจุดอ่อนให้ประจักษ์ของ “คณะราษฎร” สามารถทำลายทั้งท่านปรีดี และท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ย่อยยับได้

เรื่องที่ ๕ เป็นความผิดพลาดของท่านปรีดีที่ยุบเลิกขบวนการเสรีไทยเสียเกือบจะเรียกว่าทันทีภายหลังสันติภาพ แทนที่จะใช้ขบวนการเสรีไทยสนับสนุนการพัฒนากระบวนการเมืองและระบบ

เศรษฐกิจของประเทศไทยให้บรรลุเป้าหมายของคณะราษฎรที่แถลงไว้เมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งได้ถูกสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขัดจังหวะ ท่านปรีดีเกรงคำครหาว่าท่านจะใช้ขบวนการเสรีไทยเพื่อประโยชน์ทางการเมือง จึงได้รับยุบเลิกเสียหลังสงคราม แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความครหา เพราะสมาชิกขบวนการเสรีไทยหลายคนซึ่งมีฐานกำลัง ได้ให้ความสนับสนุนท่านปรีดีในสภาผู้แทนราษฎรต่อเนื่องมา

เรื่องที่ ๖ เป็นความผิดพลาดของท่านปรีดีที่ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อได้รับการขอร้องและวิงวอนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เคารพท่าน แม้จะเป็นการยอมรับที่มีเงื่อนไขว่าเป็นการชั่วคราวเท่านั้นก็ตาม การที่ท่านปรีดีลดตัวลงมาในระดับการเมืองในสภาเช่นนี้ ได้เปิดโอกาสให้ฝ่ายปรปักษ์ของท่านถือว่าท่านปรีดีเป็นคู่ต่อสู้ทางการเมืองซึ่งท่านเป็นฝ่ายเสียเปรียบทุกประตู และต้องบอบช้ำเป็นอย่างมาก

เรื่องสุดท้ายก็คือ การที่ท่านกลับเข้ามาในประเทศไทยภายใต้ “ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒” ซึ่งท่านปรีดีประเมินสถานการณ์ผิดพลาด โดยมุ่งหวังที่จะเอาชนะอย่างเดียว เมื่อท่านเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ความสูญเสียยิ่งใหญ่อีกบังเกิดขึ้น มิตรสหายของท่านจำนวนมากต้องสังเวยชีวิตอันเนื่องจากเหตุการณ์นั้น และตัวท่านเองก็เกือบจะเอาตัวไม่รอด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าท่านปรีดีจะได้เคยผิดพลาดมาหลายครั้ง หากกรณีกิจที่ท่านได้บำเพ็ญต่อชาติบ้านเมืองก็ยิ่งมีความสำคัญอย่างเอกอุที่จะต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์

ผมเชื่อว่าเมื่อสังคมไทยในยุคนี้และในยุคต่อไปได้รู้จักผลงานของท่านดีขึ้น ก็คงจะเพิ่มความสำคัญให้แก่ท่านปรีดีมากขึ้นโดยไม่มีข้อสงสัย

คุณแม่ก็มาอยู่ที่ห้องลูก ๆ ดินฉันได้
แม่ว่า คุณแม่ร้องตะโกนสวนออกไปว่า

‘อย่ายิง อย่ายิง ที่นี่มีแต่ผู้หญิง
กับเด็ก’ ”

ศุภฎี พนมมยงค์

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง
และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดลทรงบรรลุนิติภาวะ
นายปรีดีจึงได้กราบบังคมทูลอัญเชิญ
พระองค์เสด็จนิวัตสู่ประเทศไทยเมื่อ
วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ ในโอกาสนี้
นายปรีดีได้กราบบังคมทูลลาออกจาก
ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท-
มหิดลมีพระบรมราชโองการยกย่อง
นายปรีดีไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส เป็น
ตำแหน่งกิตติมศักดิ์ ไม่มีอำนาจทาง
การเมืองใด ๆ และได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอม-
เกล้าวิเศษและเนปถีนราชวราภรณ์
อันเป็นชั้นสูงสุดที่สามัญชนพึงได้รับ

อย่างไรก็ตามสภาพบ้านเมือง
หลังสงครามยังคงต้องใช้เวลาในการ
ฟื้นฟูทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อไป
ในขณะที่เกิดความไม่มั่นคงในทาง
การเมือง มีการเปลี่ยนรัฐบาลถึงสาม
ครั้งในระยะเวลาเพียงเจ็ดเดือนหลัง
สงครามสงบ จนครั้งสุดท้ายเมื่อ
รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ลาออก
สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ปรึกษากันว่า
สมควรไปเชิญนายปรีดีซึ่งเป็น
ประธานกรรมการพิจารณาร่าง
รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แทนฉบับ
๒๔๗๕ (ที่ใช้มานานถึง ๑๔ ปี และ
บัดนี้เหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไป

มาก สมควรจะมีการร่างฉบับใหม่)
เป็นนายกรัฐมนตรี โดยสมาชิกสภา
ผู้แทนฯ ได้กล่าวกับนายปรีดีว่า

“ในภาวะคับขันและสถานการณ์
เช่นนี้ ซึ่งจะต้องเจรจากับพันธมิตร
ในปัญหาสำคัญ ๆ ต่าง ๆ อยู่ต่อไป
ด้วยนั้น ผู้จะเป็นนายกรัฐมนตรีควร
จะเป็น ดร. ปรีดี พนมมยงค์”

นายปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี
สมัยแรกเพียง ๖๙ วัน แต่สามารถ
แก้ปัญหาการขาดแคลนเครื่องอุปโภค
บริโภค การบูรณะถนนหนทาง และ
ที่สำคัญที่สุดคือการเจรจาขอให้
สหรัฐฯ และอังกฤษยกเลิกการยึดเงิน
ฝากของไทยในต่างประเทศได้สำเร็จ
และเจรจาให้อังกฤษซื้อข้าวจากไทย
แทนที่ไทยจะต้องยกข้าวให้อังกฤษ
เปล่า ๆ เป็นค่าปฏิกรรมสงคราม จน
กระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญใหม่
เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ นาย
ปรีดีจึงลาออกในวันนั้นเพื่อให้เป็นไป
ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ในวันที่ ๘
มิถุนายน รัฐสภามีมติเป็นเอกฉันท์
ให้นายปรีดีกลับเข้าดำรงตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

แต่แล้ววันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙
นายปรีดีก็ได้รับแจ้งข่าวร้ายว่า พระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งบรมพิมาน
เมื่อเวลาประมาณ ๙.๐๐ น. นายปรีดี
รีบเดินทางจากท่าเทียบท่าช้างไปยังที่
เกิดเหตุทันที แต่เมื่อไปถึงก็ถูกขอให้
คอยอยู่ชั้นล่าง จนกระทั่งเวลา ๑๒.๐๐
น. จึงได้เข้าถวายบังคมพระบรมศพ
ซึ่งถูกเคลื่อนย้ายและได้รับการตกแต่ง
บาดแผลแล้วโดยมิได้มีการชันสูตร

พระบรมศพตามกฎหมายแต่อย่างใด

ในคืนนั้นมีการประชุมสภาเป็น
การด่วน นายปรีดีและคณะรัฐมนตรี
ได้ขอความเห็นชอบต่อสภาว่า ผู้ที่
จะขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ควร
ได้แก่สมเด็จพระอนุชา เมื่อสภามีมติ
เห็นชอบแล้ว นายปรีดีได้กล่าวว่า
“สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตแล้ว
และบัดนี้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้สืบราช-
สันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ของประชาชนไทยแล้ว เพราะฉะนั้น
ขอให้สภาถวายพระพรชัย ขอให้สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงพระเจริญ” และ
นายปรีดีก็ลาออกจากตำแหน่งนาย-
กรัฐมนตรีด้วยเหตุผลว่า สมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวที่ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีได้
สวรรคตเสียแล้ว

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ศัตรูทาง
การเมืองซึ่งประกอบด้วยกลุ่มทหาร
ที่สูญเสียอำนาจและพรรคการเมือง
ฝ่ายค้าน ก็สบโอกาสในการเริ่มแผน
โค่นล้มฝ่ายประชาธิปไตย บดขยี้ทำลาย
นายปรีดีให้ย่อยยับ โดยการกระจายข่าว
ไปตามร้านกาแฟและสถานที่ต่าง ๆ
ตลอดจนตามหน้าหนังสือพิมพ์ แม้
กระทั่งส่งคนไปตะโกนในโรงหนังว่า
“ปรีดีฆ่าในหลวง” สภาพการณ์ไม่ต่าง
จากเมื่อสิบกว่าปีก่อนที่นายปรีดีถูก
กล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ครั้งนี้
ดูจะรุนแรงร้ายกาจยิ่งกว่า

ต้นเดือนพฤศจิกายน นายปรีดี
ซึ่งลาออกจากตำแหน่งทางการเมือง
ทั้งหมด ได้เดินทางรอบโลกในฐานะ
ทูตสันถวไมตรีตามคำเชิญจากประเทศ
มหาอำนาจต่าง ๆ เป็นเวลาสามเดือน
กว่า และกลับมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อ

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ มีประชาชน นักศึกษา ข้าราชการ และกรรมกรนับพันคน ไปต้อนรับที่สนามบินน้ำคลองเตย หนังสือพิมพ์สมัยนั้นรายงานว่า

“ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ใช้เวลาเกือบสามเดือนครึ่งปฏิบัติการกิจของท่านในต่างประเทศ ท่านทูตไมตรีได้เยือนประเทศจีนเป็นแห่งแรก จากนั้นก็ไปสู่ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวีเดน และนอร์เวย์ รวมทั้งสิ้นเก้าประเทศ ได้รับการต้อนรับจากประมุขของประเทศ จากประธานาธิบดี และจากพระมหากษัตริย์ อย่างอบอุ่นและด้วยการให้เกียรติยศสูงสุดเท่าที่มีตประเทศเหล่านั้นจะได้เคยให้แก่แขกเมืองคนสำคัญมาแล้ว ที่สหรัฐอเมริกา ท่านประธานาธิบดีทรูแมนได้ให้การต้อนรับอย่างมโหฬาร และรัฐบาลอเมริกันได้ให้เหรียญ ‘ออเดอร์ ออฟ ฟรีด้อม’ ประดับใบปาล์มทองคำ ซึ่งเป็นอิสริยาภรณ์สูงสุดที่สหรัฐอเมริกาได้ให้แก่ชาวต่างประเทศ พันธมิตรเป็นคนแรก เป็นการรับรองเชิดชูเกียรติยศและความสำเร็จที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ปฏิบัติในระหว่างสงคราม ด้วยการเสี่ยงชีวิตในฐานะเป็นหัวหน้าใหญ่ของขบวนการต่อต้านศัตรูในประเทศไทย ที่อังกฤษ สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษได้พระราชทานเลี้ยงอาหารเป็นเกียรติยศ ณ พระราชวังบัคกิงแฮม สภาผู้แทนราษฎร อังกฤษและท่านประธานสภาได้เลี้ยงต้อนรับและให้เกียรติยศแก่ท่านรัฐบุรุษ ซึ่งน้อยครั้งที่สภาผู้แทนและประธานสภาผู้แทนอังกฤษจะได้ให้เกียรติยศ

แก่แขกเมืองถึงปานนั้น ที่นอร์เวย์ สมเด็จพระเจ้ากรุงนอร์เวย์ได้พระราชทานเลี้ยงอาหารกลางวัน และที่สวีเดน ท่านรัฐบุรุษได้รับพระราชทานเหรียญอิสริยาภรณ์ ‘แกรนด์ ครอส ออฟชาวา’ ”

นายปรีดีเดินทางกลับมาจากต่างประเทศได้ไม่ถึง ๑๐ เดือน นักการเมืองและกลุ่มอำนาจเก่าที่รอคอยโอกาสมานานก็จับมือกันก่อรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ แม้วก่อนหน้านั้นเพียงสองวัน พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบกในเวลานั้น จะได้ให้คำมั่นสัญญากับหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีว่า “ไม่มีการรัฐประหาร ถ้ามีก็ต้องเป็นตัวเอง และอื่ก็ยังไม่คิด”

คืนนั้นที่ท่าเทียบท่าช้าง--ที่พำนักของรัฐบุรุษอาวุโส รถถังของฝ่ายรัฐประหารที่หมายมั่นจะจับกุมตัวนายปรีดี ได้บุกทำเนียบท่าช้างและกราดยิงเข้าไปในตึกที่ท่านผู้หญิงพูนศุขและลูก ๆ อาศัยอยู่ ส่วนนายปรีดีทราบข่าวล่วงหน้าเพียงไม่กี่นาที จึงหลบหนีออกไปได้ เช่นเดียวกับหลวงธำรงฯ ซึ่งหนีรอดได้หวุดหวิด

เช้ามีดวันต่อมา นายไสว สุทธิพิทักษ์ ตัวแทนของนายปรีดีและหลวงธำรงฯ ได้ไปเจรจากับพลเอก อุดลว่า รัฐบาลจะสั่งปราบกบฏ มีความเห็นอย่างไร ผู้บัญชาการทหารบกในเวลานั้นบอกว่า “ขออย่าให้มีการปราบปรามต่อต้านคณะรัฐประหารเลย ขอให้เห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และขอให้ทั้งสองหลบหนีออกไปก่อน”

ชัยชนะตกเป็นของคณะรัฐประหาร

ซึ่งประกอบด้วย พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ พ.อ. กาจ กาจสงคราม พ.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ พ.อ. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.อ. ถนอม กิตติขจร พ.ท. ประภาส จารุเสถียร ร.อ. สมบูรณ์ (ชาติชาย) ชุณหะวัณ ฯลฯ ล้มรัฐบาลพลเรือนที่ประชาชนเลือกเข้ามา และเป็น การปิดฉากอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรซึ่งปกครองประเทศมาเป็นเวลา ๑๕ ปีนับตั้งแต่ปี ๒๔๗๕

พรรคประชาธิปไตยซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านก็เข้ามาเป็นรัฐบาลแทน โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ถือเป็นการผิดมารยาททางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างร้ายแรง ที่พรรคฝ่ายค้านยอมรับเป็นรัฐบาลจากการทำรัฐประหาร ไม่นานนัก พลเอกอดุลก็ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก

นายปรีดีหลบหนีไปอยู่กับทหารเรือในฐานทัพเรือสัตหีบ และด้วยความช่วยเหลือของทูตอังกฤษและทูตอเมริกาจึงหนีไปยังสิงคโปร์ได้ ในเวลานั้นนายปรีดีไม่มีเงินติดตัว แม้แต่บาทเดียว ต้องยืมเงินจากกัปตันเรือน้ำมันที่โดยสาร และเดินทางต่อไปยังประเทศจีนซึ่งเป็นช่วงที่ประธานาธิบดีเจียงไคเช็คปกครองประเทศอยู่ แต่แรกนายปรีดีตั้งใจจะลี้ภัยไปยังเม็กซิโกโดยเดินทางผ่านสหรัฐอเมริกา แต่ขณะที่นายปรีดีกำลังจะยื่นหนังสือเดินทางให้เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองของจีน เจ้าหน้าที่ซีไอเอได้ตรงเข้ามากระซิบหนังสือเดินทางและขีดฆ่าวีซ่าอเมริกาที่สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐประจำกรุงลอนดอนเป็นผู้ออกให้ อันเป็นการพิสูจน์ว่าห้ามมิตรอเมริกา

ซึ่งเคยมอบเหรียญอิสริยาภรณ์สดุดี
นายปรีดี ได้กระโจนเข้าอยู่ฝ่าย
รัฐประหารทันทีเพื่อผลประโยชน์ของ
ตน เหตุการณ์นั้นทำให้นายปรีดีไม่คิด
จะลี้ภัยทางการเมืองไปยังสหรัฐฯ
อีกเลย

ต่อมานายปรีดีได้เดินทางกลับ
มายังเมืองไทยอีกครั้ง และร่วมกับ
พรรคพวกอันประกอบด้วยทหารเรือ
นักศึกษาและประชาชนจำนวนหนึ่ง
ในชื่อ “ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์
๒๔๙๒” พยายามที่จะยึดอำนาจคืน
จากฝ่ายรัฐประหาร นายไสว สุทธิ-
พิทักษ์ อดีตเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

หลวงธำรงฯ ได้บันทึกไว้ว่า

“ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์
หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ‘กบฏวังหลวง’
นั้นต้องประสบความล้มเหลวอย่าง
ไม่น่าจะเป็นไปได้ หลังจากที่ได้อึด
พระราชฐานของวังหลวงไว้ได้ในตอน
กลางคืนตลอดคืนแล้ว ในตอนเช้า
ของวันรุ่งขึ้น คือ ๒๗ กุมภาพันธ์ ได้มี
การระดมทหารเรือกำลังของฝ่าย
ขบวนการ กับทหารบกในกลางพระนคร
ทหารบกถูกทหารเรือตีถอยร่นตลอด
แนวถนนราชปรารภ มักกะสัน ถนน
เพชรบุรี จนปรากฏชัดว่าฝ่ายรัฐ-
ประหารเตรียมตัวหนี แต่แล้วก็มี

คำสั่งให้ทหารเรือหยุดบุก นายทหาร
เรือชั้นนายพลผู้หนึ่งให้เหตุผลที่หยุดนี้
ว่า ‘เพราะมีคนตายมากขึ้น’ แต่
ความจริงนั้นเป็นเพราะ ‘แม่ทัพเรือ
ยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลรัฐประหาร
ให้มีการหยุดรบเพื่อเจรจากัน’ ซึ่ง
หมายความว่า รับข้อเสนอมื่อยอมแพ้
นั่นเอง ส่วนทางด้านวังหลวงนั้น ฝ่าย
รัฐบาลใช้ปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน
และปืนใหญ่ทหารราบยิงประตูดุเศษ-
ไชยศรี แล้วเคลื่อนกำลังมिरถถึงหน้า
หน้าบุกเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง
ไม่ต้องคำนึงว่าปราสาทพระราชวัง
จะพินาศไม่อย่างไร”

ดร. โกดิน พลกุล

ตุลาการศาลปกครองสูงสุด

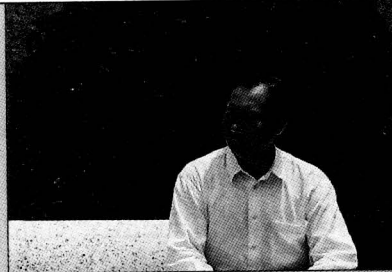
สารคดี : อยากทราบความสัมพันธ์ระหว่าง
อาจารย์ปรีดีกับอาจารย์

ดร. โกดิน : ผมได้รับข้อมูลสองด้านนะที่

เรียนธรรมศาสตร์ ด้านแรกก็คือว่า ท่านปรีดีนั้นเป็นคนดี เป็นผู้
ก่อตั้งมหาวิทยาลัย พวกเราได้มีโอกาสมาเรียนที่ธรรมศาสตร์ก็
เพราะมีท่านปรีดี คุณพ่อ คือคุณศรีกรุง คุณอายุทธธณ และศิษย์
ธรรมศาสตร์ ก็จะถูกถึงคุณูปการที่ท่านมีต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน
ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือ ได้ยินได้ฟังจากขบวนการไสร้ายป้ายสีทั้งหลาย
โดยเฉพาะในกรณีการกล่าวหาท่านปรีดีเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของ
ในหลวง ร. ๘ ซึ่งขบวนการเหล่านี้ออกมาในรูปของหนังสือ การ
บอกเล่า นิทาน เวลานั้นจึงมีกระแสสองด้านนี้ สังคมข้างนอกอาจ
จะมองในด้านหลังเพราะไม่มีโอกาสได้สัมผัสถึงคุณงามความดีของ
ท่าน ต่อมาผมจบนิติศาสตร์ก็สอบชิงทุนรัฐบาลไทยไปเรียนต่อด้าน
กฎหมาย เลือกทุนไปเรียนกฎหมายมหาชนเพราะว่ามีความสนใจ
ในกฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ ผมเลือกไปเรียนที่ฝรั่งเศส
ในปี ๒๕๑๘ คุณพ่อคุณอาบอกවාไปถึงฝรั่งเศสต้องไปกราบท่านปรีดี
เลยนะ

สารคดี : เมื่อได้พบกับอาจารย์ปรีดีรู้สึกอย่างไร

ดร. โกดิน : เมื่อไปถึงฝรั่งเศส ก็ไปกราบท่านที่บ้านชานเมืองปารีส
ที่องโดนี ท่านทราบว่าเราเป็นลูกใครหลานใคร ก็ทักทายด้วยความ
เมตตาแบบผู้ใหญ่ ท่านพูดในลักษณะที่ว่า เราจะต้องเป็นนัก
กฎหมายที่แท้จริง คือต้องมีเหตุผล ที่ยากคือต้องมีคุณธรรม

แล้วก็ต้องรู้จักค้นคว้าหาความจริง ท่าน
ปรีดีพูดถึงคุณปู่ผม คือพระยาวิชัยสุนทร
ท่านบอกว่าตอนเปลี่ยนแปลงการปกครอง
คุณปู่ถูกส่งไปกักกันตัวอยู่ที่แม่ฮ่องสอน
เพราะคณะราษฎรเข้าใจว่าคุณปู่เป็นฝ่าย
รอยัลลิสต์ แต่ทางคุณพ่อคุณอาได้เล่าให้ผม

ฟังแล้วว่า คุณปู่เป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียง เป็นคนที่ใช้เหตุใช้ผล
ตลอด ในสมัย ร.๖ ซึ่งทรงเป็นกษัตริย์นักประชาธิปไตยอย่างมาก
พระองค์ท่านใช้นามปากกาว่า “โคลนติดล้อ” คุณปู่ใช้นามปากกาว่า
“ล้อติดโคลน” ในหลวง ร.๖ ทรงต้องการให้ข้าราชการบริหาร
ความคิดเห็นต่าง ๆ คุณปู่ก็แสดงความคิดเห็น ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็น
การโต้แย้งกับพระองค์ท่าน แต่พระองค์ท่านก็ได้ถือสาเพราะ
ต้องการให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น หลังจากนั้นท่านปรีดีก็ให้
ลูกศิษย์ของท่านสองคน คือ ดร. พีรพันธุ์ พาลุสุข กับ ประสิทธิ์
ผ่องแผ้ว พาผมไปรู้จักมหาวิทยาลัย ไปดูว่าเขาเรียนกันอย่างไร
จากนั้นผมก็มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกศิษย์และครอบครัวของ
ท่าน เวลาไปบ้านท่านปรีดีได้แต่สิ่งที่ดี ๆ คือสิ่งที่เป็นความรู้ เป็น
ประโยชน์ ได้เห็นน้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทร ความมีเมตตาของท่าน
ได้ฟังปาฐกถาท่านปรีดี การประพฤติปฏิบัติและกิจกรรมของท่าน
ทำให้เราเกิดความประทับใจที่เลืกละน้อย รู้สึกว่านี่คือแบบฉบับ
ของคนดี คนที่สมณะ คนที่รักชาติบ้านเมือง ถ้ามว่าทำไม่ผมถึงคิด
อย่างนั้น ก็เพราะคุณชีวิตของท่านนะครับ ท่านตื่นแต่เช้าประมาณตีห้า
ที่ทราบเพราะบางวันไปนอนค้างบ้านท่าน เรายังไม่ตื่น ท่านตื่นแล้ว
ท่านตื่นมาก็ฟังวิทยุ คือวิทยุ BBC ซึ่งจะมีข่าวทั่วโลก และวิทยุ
FRANCE INTERNE ของฝรั่งเศส ท่านจะติดตามข่าวคราว

เมื่อขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์
พ่ายแพ้ นายปรีดีหลบอยู่ตามบ้าน
คนรู้จักแถบฝั่งธนบุรีท่ามกลางการ
ไล่ล่าของฝ่ายรัฐประหาร มีการตั้ง
สินบนนำจับราคาสูงแก่ผู้บอกที่หลบ
ซ่อน สถานการณ์บ้านเมืองเข้าสู่ยุคมืด
เต็มที่ มีการจับกุมบรรดาพรรคพวก
นายปรีดี ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง
นักศึกษารวมศาสตร์ เสรีไทย
ทหารเรือจำนวนมาก ที่โหดเหี้ยมคือ
สื่อดีตรัฐมนตรีในรัฐบาลหลวงธำรง-
นาวาสวัสดิ์ นายถวิล อุดล นาย
จำลอง ดาวเรือง ดร. ทองเปลว ชล-
ภูมิ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถูก

ตำรวจจับกุมและรุมซ้อมจนปางตาย
และวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๙๒ เวลาตี
สอง ตำรวจพาตัวคนทั้งสี่ไปยิงทิ้ง
อย่างโหดเหี้ยมที่ชานกรุง ริมถนน
พหลโยธิน กม. ที่ ๑๔-๑๕ แล้วโยน
ความผิดว่าเป็นฝีมือของโจรมลายูที่
อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ระยะทางพัน
กว่ากิโลเมตร ต่อมาตำรวจไทยได้
กราบยิง ดร. ทวี ตะเวทิกุล อดีต
รัฐมนตรีและเสรีไทยคนสำคัญตายที่
สมุทรสงคราม และ พ.ต. โผน อินทร-
หัต รองผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ
ถูกตำรวจจับและรุมทำร้ายจนสิ้นชีวิต
ตลอดเวลาที่หลบซ่อนอยู่ นาย

ปรีดีอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ด้วย
ความเจ็บปวด บรรดาสาธุศิษย์และ
มิตรสหายของเขาถูกสังหารไปเรื่อย ๆ
ครั้งหนึ่งนายปรีดีระบายให้ท่านผู้หญิง
พูนศุขฟังว่า

“ฉันไม่อยากมีชีวิตอยู่อีกต่อไป
จะอยู่ไปทำไม เราทำให้คนอื่นพลอย
เดือดร้อน...ต้องตาย”

ภรรยาผู้ทุกข์อยู่ยากจึงพูดว่า
“ไม่ได้ ถ้าเธอตายไปก็เหมือนกับ
ยอมแพ้ทุกอย่างสิ”

โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวคราวของประเทศไทย แล้วก็ข่าวต่าง ๆ ทั่วโลก
ที่อาจจะผลกระทบต่อประเทศไทย ท่านอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือ
รายสัปดาห์ต่าง ๆ ที่ทางครอบครัวท่านส่งมาให้ท่านตลอดเวลา
ผมก็ได้ไปอ่านหนังสือไทยจากบ้านท่าน

จะพบว่าชีวิตของท่านนั้นถ้ามองไปในดวงตาของท่าน จะ
สะท้อนบางสิ่ง คือการเก็บไว้ซึ่งความรู้สึกเจ็บปวดทุกอย่าง ซึ่งแรก ๆ
ผมก็ยังไม่รู้สึกมากนักเนื่องจากเรายังไม่ถึงตัวท่านนัก จึงเพียง
แต่เห็นเหมือนกับเงาของความเจ็บปวด ยังไม่เห็นไปถึงความเจ็บปวด
จริง ๆ แต่ขนาดเห็นเพียงเงา มันก็ว่าถ้าเป็นตัวเรา ทำคุณงามความดี
มากมาย กอบกู้บ้านเมืองมา ไม่อย่างนั้นประเทศไทยก็ตกเป็นผู้แพ้
สงครามตอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไปแล้ว แต่สิ่งที่ท่านได้รับตอบแทน
ก็คือไม่มีโอกาสอยู่แผ่นดินแม่ แผ่นดินซึ่งท่านรักท่านทุ่มเทให้ทุก
อย่าง ถ้าเราเป็นท่าน เราจะนั่งเป็นห่วงบ้านเมืองอยู่ไหม เป็นห่วง
คนไทยอีกไหม ในเมื่อบ้านเมือง คนไทย เขาไม่ห่วงเรา แต่ท่าน
กลับตรงกันข้าม ท่านเป็นห่วงเป็นใย เวลานักเรียนไทยจะจัดงาน
ทางวิชาการ ส่วนใหญ่จะเชิญท่านปรีดีมาแสดงปาฐกถา ปาฐกถา
จะเป็นเรื่องของความเป็นห่วงเป็นใยบ้านเมือง ห่วงใยสังคมไทย
แล้วก็แสดงถึงสติปัญญาความรู้ของท่าน ซึ่งถือว่าสุดยอด ท่านได้
ติดตามข้อมูลข่าวสารแล้วก็มองประเทศมองสังคมของท่านว่าจะเป็น
อย่างไร ก็วัตรที่ผมเรียนคอนตันแล้วว่า ดั้นเข้ามาท่านก็ติดตาม
ข่าวสารต่าง ๆ รับประทานอาหารเสร็จก็มานั่งเขียนหนังสือ อ่าน
หนังสือ ตอนหัวค่ำติดตามข่าวคราวดูโทรทัศน์ของฝรั่งเศสเป็นหลัก
ติดตามเรื่องราวในฝรั่งเศส ในยุโรป ทุกวันก็เป็นอย่างนี้ ไม่เคย
เที่ยวเตร่ที่ไหน ไม่มีเลย ไม่ได้ไปกินเหล้า ท่านไม่มีเลยนะครับ ตรงนี้
ต้องถามตัวเราว่า ถ้าเราเจอสภาพอย่างท่านเราจะปฏิบัติตนอย่างนี้

ไหม ทั้งที่เราต้องเจ็บปวดถึงขนาดนี้ จุดนี้มันค่อย ๆ เข้าไปในใจเรา
ทีละเล็กทีละน้อย

**สารคดี : มิคินไปถามอาจารย์ปรีดีเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของในหลวง
รัชกาลที่ ๙ บ้างไหม**

ดร. โกลิน : ลูกศิษย์ลูกหาที่ไปพบท่าน บางคนไปถามท่านเรื่องกรณี
สวรรคต ท่านจะตอบในลักษณะที่ว่าไม่มาถามเลย ท่านมักพูดว่า
แหหมเราเรียนถึงระดับนี้ เราจะเป็นบัณฑิตกันมานี้ เอกสารมีเยอะแยะ
ความจริงก็สามารถค้นคว้าได้ ทำไมไม่ทำ ทำไมไปเชื่อ ท่านใช้คำว่า
Hearsay หรือ “เขาเล่าว่า” ท่านยืนยันย้ำหนาว่าอย่าไปเชื่อเขาเล่าว่า
จิตใจเราต้องเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ไปตรงกับ ความเป็นอนิจจังของสังคัม
ที่ท่านให้มาอ่าน หมายความว่าทำอย่างไรจึงจะอธิบายสังคัม อธิบาย
ตัวเราให้เป็นวิทยาศาสตร์ให้มากที่สุด แต่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ที่ไม่มี
จิตใจมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง ท่านย้ำเสมอว่าจิตใจวิทยาศาสตร์คือ
ความมีเหตุผล แต่ก็ต้องมีจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์ มีความ
เอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรี ความเมตตา นี่คือสิ่งที่ท่านต้องการบอก
กับสังคม ถ้าจิตใจทั้งดวงมามันไม่มีเหตุผลก็อาจจะเลอะเทอะได้
และช่วงนั้นเป็นช่วงของความขัดแย้งในสังคมไทยที่มีอยู่สามกระแส
กระแสเผด็จการ กระแสประชาธิปไตยแบบตะวันตก และกระแส
ไปทางฝ่ายซ้าย ดังนั้นถามว่าท่านปรีดียืนตรงไหน คำตอบก็คือ
ท่านรับไม่ได้กับเผด็จการทุกรูปแบบ งานเขียนของท่านชัดเจนหมด
นะครับ ท่านอยากเห็นประชาธิปไตย แต่เป็นประชาธิปไตยในเชิง
เนื้อหา ประชาธิปไตยที่มีเหตุผล ท่านรับไม่ได้กับระบบของพรรค
คอมมิวนิสต์ เผด็จการขวาสุดกับซ้ายสุดมันกลับมาเหมือนกัน
คลุมเครือประเวศ วะสี เคยพูดไว้ชัดเจนว่าท่านถูกใส่ร้ายป้ายสีว่า
เหมือนกับไม่จงรักภักดี ทั้งที่จริง ๆ แล้วท่านคือคนที่จงรักภักดีที่สุด

คนตีเมืองไทย ไม่ต้องการ

“ผมขายบ้านของผมในกรุงเทพฯ ไป แล้วก็ซื้อบ้านหลังหนึ่งในกรุงปารีส นี่ ปัจจุบันผมมีรายได้อยู่สองทาง คือเงินบำนาญของผมที่ส่งมาจาก กรุงเทพฯ เดือนละ ๓,๖๕๓ บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้นับว่าเล็กน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับค่าครองชีพใน กรุงปารีส ด้วยเหตุนี้ผมจึงจำเป็นต้อง ทำมาหาเลี้ยงชีพอีกทางหนึ่งด้วยการ เขียนหนังสือขายแก่ชาวฝรั่งเศสที่นี้

และชาวอเมริกันที่เขาสนใจ ผมเขียน หนังสือเสร็จไปแล้วสองสามเล่ม ใน จำนวนนี้มีอยู่เล่มหนึ่งซึ่งผมเขียนขึ้น เป็นภาษาไทยให้ชื่อว่า *ความเป็น อนิจจังของสังคม* ...ขณะนี้ผมกำลัง เร่งการเขียนอยู่ทุกวัน ผมจะลงมือ เขียนตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง เมื่อหยุดรับ ประทานอาหารกลางวันแล้วผมก็จะ ลงมือเขียนต่อไปจนถึงตอนเย็น”

ปรีดี พนมยงค์

เดอะเนชั่น ๒๕๑๔

นายปรีดีหลบอยู่แถวฝั่งธนฯ
นานหกเดือน จึงสบโอกาสปลอมตัว

เป็นชาวประมงลงเรือเล็กหนีลงไปถึง สิงคโปร์ แล้วหาเรือเดินทางต่อไปยัง ฮองกงเพื่อขอลี้ภัยอยู่ที่กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ที่นั่นนายปรีดีได้รับการ ต้อนรับเป็นอย่างดี ขณะนั้นพรรค คอมมิวนิสต์เพิ่งประสบชัยชนะในการ โค่นล้มรัฐบาลเจียงไคเช็ค รัฐธรรมนูญ ของสาธารณรัฐประชาชนจีนมีมาตรา หนึ่งที่กำหนดว่า “บุคคลชาวต่างประเทศ ผู้ที่ได้ต่อสู้เพื่อความถูกต้องเป็นธรรม และถูกข่มเหงกักขังแกล้งจากฝ่าย อธรรมจนไม่อาจจะพำนักอยู่ใน ประเทศของตนได้ ทางประเทศจีน ถือว่าบุคคลผู้นั้นเป็นอาคันตุกะของ

คนหนึ่ง แต่ท่านไม่เคยพูดไม่เคยบอก ท่านทำทุกอย่างเพื่อรักษา สถาบันพระมหากษัตริย์ ท่านเป็นอย่างนั้น แล้วคนที่ยืนหยัดแบบนี้ เจ็บปวดทุกคนเลย เพราะคุณกำลังยืนหยัดฝืนความรู้สึก ฝืนความเชื่อ แบบง่าย ๆ ของสังคม สังคมไทยเราถึงในปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของความรู้สึก ของความเชื่อแบบง่าย ๆ พังเขาเลวว่า ก็เชื่อแล้ว และจะยังมีน้ำหนักถ้าคนที่พูดเป็นผู้มีตำแหน่ง อยู่ใน ฐานะที่สังคมให้การนับถือ คนก็จะเชื่อทันที

สารคดี : ท่านปรีดีไปอยู่เมืองนอกนานมาก แต่ว่าหนังสือที่ท่านเขียน ท่านอ้างอิงเยอะมาก ไม่ทราบว่าท่านมีวิธีการทำงานอย่างไร

ดร. โกดิน : การอ้างอิงนั้นท่านอาศัยลูกศิษย์ลูกหาและลูกหลาน ไปค้นในที่ต่าง ๆ ท่านเดือนผมเวลาทำวิทยานิพนธ์ต้องอ้างอิงที่เป็น original คำฟ้องบางเรื่อง ท่านให้ผมอ่านดูที่ท่านเขียน ทำให้เราได้ เรียนรู้ว่าปรมาจารย์เขาเขียนอย่างไร สิ่งนี้ผมได้มากเลยในการ ทำงานต่อไป ท่านหาเอกสารละเอียดทุกอย่างที่เป็นเอกสารราชการ ไม่ใช่ราชการของประเทศไทยเท่านั้นนะครับ ของอังกฤษว่าอย่างไร ของอเมริกาว่าอย่างไร เอามายัน ในที่สุดพวกที่ไปกล่าวหาท่าน โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตก็ดี กรณีการทำงานของท่าน ในบางเรื่องบางอย่างก็ดี ต้องยอมประนีประนอมหมด เช่นเรื่อง *ชีวิต ๕ แผ่นดิน* ของ พลโท ประยูร ภมรมนตรี ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม หนังสือสารคดี ศาลสั่งให้เพิกถอนรางวัลแล้วให้เอาไปทำลายให้หมด วิธีการทำงานของท่าน คำฟ้องละเอียดมาก คำฟ้องทั่ว ๆ ไปอาจจะสั้น ๆ ของท่านเป็นหนังสือเล่มหนึ่งเลย คือศาลแทบไม่ต้องทำอะไร ดูคำฟ้องพยานหลักฐานที่ท่านอ้างมา พยานหลักฐานก็เป็นทางการ ทั้งหมด มันก็จบแล้ว ท่านใช้พยานหลักฐานทั้งของราชการไทย อังกฤษ อเมริกา มายันหมดเลย ท่านเกิดมาเพื่อเป็นทั้งปราชญ์

และนักบริหาร ท่านเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง ท่านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลังท่านก็เก่งไม่แพ้ นักเศรษฐศาสตร์ เป็นผู้ก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านไปอยู่ กระทรวงการต่างประเทศก็เป็นที่นักการทูตที่เก่งกาจ เป็นผู้เจรจาให้ ประเทศมีเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์และได้ดินแดนบางส่วน ไปอยู่ กระทรวงมหาดไทยก็เป็นนักปกครองที่ดี เป็นผู้ผลักดันให้ออก กฎหมายเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ สร้างผลงานที่เป็นจุดเริ่มต้นไว้ มากมายและตกทอดมาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันเราเห็นรัฐมนตรีบางคน อยู่มาไม่รู้ก็กระทรวง ไม่เห็นได้คิดได้สร้างอะไรไว้เลย ท่านเป็น รัฐมนตรีหลายกระทรวง แม้เพียงช่วงสั้น ๆ ไม่กี่เดือน แต่มีคุณูปการ มากมาย ผมอยากให้คนไทยหันมามองตรงนี้ว่าท่านทำได้อย่างไร ก็ท่านไม่เที่ยวเตร่ ไม่เหลวไหลอะไรเลย ท่านเอาใจใส่ มีความ ละเอียด ผมจึงแปลกใจว่าเรามักไปยกย่องฝรั่งแต่กลับเหยียด บาดไทย ทำไมไม่เรียนรู้วิถีชีวิตของท่าน วิถีชีวิตของลูกหลานที่ท่าน เรียน จนจบปริญญาเอก ที่กอบกู้บ้านเมือง เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ สำเร็จราชการฯ เป็นรัฐบุรุษอาวุโสคนแรกและคนเดียว ท่านเป็น ตัวอย่างคนไทยที่สละยศคนหนึ่ง แต่เรากลับไปยกย่องเอาอย่างฝรั่ง หนึ่งทองคำของนักปราชญ์ นักการเมืองฝรั่ง แต่ไม่เห็นทองคำของ ท่านปรีดีเลย ทั้ง ๆ ที่ท่านคือคนไทยที่สละยศไม่แพ้คนเหล่านั้น เหลือ ๆ เก่งกว่าด้วยซ้ำไป แต่กลับถูกละเลย เราควรหันมาเอาอย่างท่านปรีดี อย่าพูดแต่ปาก ต้องทุ่มเท เสียสละ อุทิศตนให้แก่สังคมแก่พี่น้อง ประชาชน อย่างมั่งคั่งทำร้าย อัจฉาริษยาผู้อื่น

สารคดี : อาจารย์ได้พบท่านปรีดีครั้งสุดท้ายเมื่อไร

ดร. โกดิน : ผมได้พบท่านก่อนท่านสิ้นเพียงสองวัน คือวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๖ ตอนนั้นผมไปฝึกอบรมที่มหาวิทยาลัย Surrey

ประเทศ”

เมื่อครั้งประธานเหมาเจ๋อตง ได้พบกับนายปรีดี ประโยคแรกที่ ประธานเหมาเอ่ยขึ้น คือ

“รู้สึกยินดีที่ได้พบกับท่านปรีดี ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย ส่วน ตัวผมเองแต่เดิมมีอาชีพเพียงเป็น ครูประจำบาลชั้นประถมเท่านั้น”

นายปรีดีมาอยู่กรุงปักกิ่งได้ ไม่นานก็ได้ทราบว่า ท่านผู้หญิงพุนซุช และปาล บุตรชายคนโต ถูกรัฐบาล สั่งจับข้อหากบฏภายในและภายนอก ราชอาณาจักร ดังนั้นในปี ๒๕๔๖ เมื่อท่านผู้หญิงต่อสู้จนพ้นข้อหาแล้ว

ก็ตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศ เพราะรู้สึกที่ไม่ปลอดภัยที่จะอยู่ใน เมืองไทยอีกต่อไป ท่านผู้หญิงพาลูกเล็ก ๆ เดินทางนานเจ็ดวันเจ็ดคืน โดยรถไฟสายทรานไซบีเรีย ผ่าน ฝรั่งเศสและโซเวียตไปพบนายปรีดีที่ กรุงปักกิ่ง ต่อมานายปรีดีได้ขอย้าย ไปอยู่ที่เมืองกวางโจวทางใต้ของจีน เนื่องจากทนอากาศหนาวจัดในเมือง หลวงไมไหว ซึ่งรัฐบาลจีนก็อำนวยความสะดวกให้ ที่เมืองกวางโจว นายปรีดีรับฟังข่าวสารจากเมืองไทยผ่านวิทยุและหนังสือพิมพ์ได้สะดวกขึ้น ตลอดเวลาที่ท่านก้อยู่ในประเทศจีน นายปรีดีถูกคนของรัฐบาลไทยกล่าวหา ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ที่ได้รับการ สนับสนุนจากจีนแดงเพื่อยึดประเทศไทย

นายปรีดีเขียนหนังสือระบาย ความในใจ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าต้องอยู่ในสาธารณรัฐ ราษฎรจีนเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปี ด้วยเหตุผลเพียงเพราะข้าพเจ้าได้ กลายเป็นแพะรับบาปของการใส่ร้าย ป้ายสินค้านักการ โดยเฉพาะข้าพเจ้า ถูกกล่าวหาหลายครั้งหลายคราว่า เป็นอาชญากรหรือก่อกบฏอย่างร้ายแรง ข้าพเจ้ากลายเป็นบุคคลที่มีพียง ปรารภในสายตาของรัฐบาลต่างประเทศหลายประเทศ ทั้ง ๆ ที่ระหว่าง ที่ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ และเป็นหัวหน้ารัฐบาลอยู่นั้น รัฐบาลเหล่านี้เคยกล่าวว่า เขาเป็น มิตรกับข้าพเจ้า แต่กลับ ‘หันหลัง’ ให้ข้าพเจ้าอย่างง่ายดายเพื่อเอาใจ รัฐบาลใหม่”

ปี ๒๕๑๓ นายปรีดีในวัย ๗๐ ปี

ตัดสินใจอพยพไปอยู่ที่บ้านองโตนิ ซานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ทำให้ สามารถติดต่อกับญาติพี่น้องได้ สะดวกกว่าเมืองจีน ช่วงเวลานั้น นายปรีดีเป็นโจทก์ยื่นฟ้องบริษัท สยามรัฐ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่ลงข่าวหมิ่น ประมาทว่านายปรีดีเกี่ยวข้องกับ กรณีสวรรคต จนสุดท้ายจำเลยแพ้คดี ต้องประกาศขอขมาทางหน้าหนังสือ พิมพ์ และทุกครั้งที่นายปรีดีฟ้องศาล เรื่องกรณีสวรรคต ก็ปรากฏว่าชนะ ทุกครั้ง

วันหนึ่งในปี ๒๕๑๖ นายปรีดี ได้ไปแสดงปาฐกถา ณ สามัคคีสมาคม แก่นักศึกษาไทยในอังกฤษ มีความ ตอนหนึ่งว่า

“ก็อาจมีบางเรื่องที่ผมรู้ แต่เผชิญ เข้าลักษณะของคำพึงเพยโบราณว่า เป็นเรื่องที่พูดไม่ออกบอกไม่ได้ ผม ก็ต้องผลัดไปในโอกาสที่สถานการณ์ อำนาจให้พูดออกบอกได้ ถ้าหาก โอกาสนั้นยังไม่เกิดขึ้นในอายุขัยของ ผม แต่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มิได้หยุดชะงักลงภายในอายุขัยของ คนใดหรือเหล่าชนใด คือประวัติศาสตร์ จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคตโดยไม่มี สิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่าน และชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะ ช่วย ตอบให้ด้วย”

ตลอดระยะเวลาที่ลี้ภัยการเมือง อยู่ในต่างประเทศ นายปรีดีเฝ้าติดตาม ความเคลื่อนไหวของสังคมไทยและ สถานการณ์โลกอย่างใกล้ชิด หลายครั้ง ได้แสดงจุดยืนที่มั่นคงในเรื่องของ สันติภาพ หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติ คัดค้านสงครามทุกรูปแบบ คัดค้าน

ประเทศอังกฤษ ปรกติวันหยุดผมมักจะ แวะมาราบท่าน พูดคุยกับท่าน วันนั้น เป็นวันศุกร์ ผมไปรับประทานข้าวเย็นกับ ท่าน อยู่ ๆ ท่านก็พูดขึ้นมาว่า เมื่อลุดตาย แล้ว อย่าให้ใครเอาศพลงกลับเมืองไทยนะ ให้ลุดตายที่ปารีสนี่ละ ให้เขาฝังศพลงไว้ที่ สุสาน Père La Chaise ผมแทบจะกลืน น้ำตาไว้ไม่อยู่ รู้สึกเจ็บปวดเหมือนมีอะไร ทิ่มเข้าไปในหัวใจ ได้แต่ก้มหน้าและแอบ ซ้ำเลื่องมอท่าน ภาพของคนแก่ในวัยที่ ร่วงโรย แต่ดวงตามีแต่ความเข้มแข็ง ภาพนี้ ไม่เคยลืมเลือนไปจากจิตใจของผม

นี่ละหรือคือชะตากรรมของบุคคลผู้ที่ ได้รับการยกย่องว่ามีคุณูปการต่อบ้านเกิด เมืองนอนของตนอย่างที่สุด มีความจงรัก ภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นที่ ประจักษ์จนได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐบุรุษอาวุโสคนแรกและ คนเดียวของเมืองไทย

แต่เมืองไทยก็ทำร้ายท่านจนกระทั่ง จะตายก็ไม่มีให้

การสะสมอาวุธนิวเคลียร์ต่อต้านเผด็จการทั้งชายและขวา โดยผ่านการให้สัมภาษณ์ การพูดคุย และการเขียนหนังสืออย่างสม่ำเสมอ

ในปี ๒๕๒๔ บุตรชายคนโตของท่านคือ ปาล พนมยงค์ เป็นมะเร็งที่ลำไส้ หมอบอกว่าอาจจะเสียชีวิต ดร. จริยวัฒน์ สันตะบุตร ลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดคนหนึ่งได้บรรยายสภาพชีวิตในเวลานั้นของอาจารย์ปรีดีไว้ว่า

“ตอนนั้นท่านผู้หญิงก็บินไปอยู่เมืองไทยเพื่อเฝ้าลูก ผมกำลังจะส่งวิทยานิพนธ์เลยได้ไปอาศัยอยู่กับท่านที่ปารีส วันหนึ่งขณะที่เราเดินไปสวนในช่วงบ่าย ๆ ท่านเดินอยู่กับผม แล้วมีเด็กเล็ก ๆ วิ่งเล่นอยู่ วิ่งมาใกล้ ๆ ท่านท่านก็ก้มลงคอยเอามือลูบศีรษะเด็กคนนั้น พอเด็กวิ่งออกไป ท่านก็หงนหน้าดูฟ้า และหันมาบอกกับผมว่า ปาลนี่ไม่น่าอายุสั้นเลย ยังไม่ได้มีโอกาสทำประโยชน์ให้ประเทศชาติ คู่กับที่เกิดมาเลย ได้ฟังแล้วผมน้ำตาไหล นึกถึงว่าคนที่ต้องอยู่ห่างไกลกับลูกที่กำลังไม่สบายหนัก ไม่ทราบว่าจะรอดหรือไม่ สิ่งที่ท่านนึกถึงก็คือว่ายังไม่ได้ทำประโยชน์ให้ประเทศชาติ คู่คำ ผมไม่แน่ใจว่า ผมจะได้ยินจากคนอื่นในชีวิตนี้ ผมประทับใจมาก และรู้สึกว่าเป็นคือความผูกพันที่ท่านมีต่อประเทศชาติของเรา”

เวลา ๑๑ นาฬิกาเศษของวันจันทร์ที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ขณะเขียนหนังสืออยู่ที่โต๊ะทำงานภายในบ้าน นายปรีดีก็พุดลงสิ้นใจอย่างสงบด้วยอาการหัวใจวาย และสามปีต่อมาอัฐิธาตุของท่านก็ได้กลับแผ่นดินไทย และถูกนำไปลอยในท้องทะเลไทย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล มิตรสนิทคนหนึ่ง เขียนคำไว้อาลัยต่อการจากไปของนายปรีดีพนมยงค์ ว่า

“ข้าพเจ้าเชื่อว่าชีวิตของคนทุกคนย่อมจะต้องเป็นไปตามแนวแห่งกรรมประจำตัว จะไม่มีผู้ใดที่จะเลี่ยงพ้นจากกรรมได้ ดังนั้นดวงของท่านที่ได้พุ่งขึ้นสูงส่งอย่างน่าประหลาด คือท่านเป็นศาสตราจารย์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นรัฐมนตรีมาแทบทุกยุคทุกสมัย ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และยังมีชื่อเสียงไปทั่วโลกว่าเป็นผู้สามารถธำรงเกียรติศักดิ์ของชาติไทยไว้ได้ ครั้นแล้วชะตาชีวิตของท่านอาจารย์ปรีดีก็พลันกลับทำให้ท่านต้องตกต่ำลงมาจนถึงขั้นต่ำสุดตลอดจนชะตาของท่านอาจารย์ปรีดีก็โหดร้ายต่อตัวท่าน ต่อลูกเมียท่าน นานาประการ ถึงขนาดที่เกือบจะต้องตกเป็นคนไทยที่ไม่มีสิทธิในแผ่นดินไทยซึ่งเป็นบ้านเมืองที่รักของท่าน

ข้าพเจ้าเคยกล่าวอยู่เสมอว่าชะตาหรือดวงของคนคนหนึ่งนั้นอาจจะไปสัมพันธ์กับชะตาชีวิตของคนอีกหลายสิบล้านแม้แต่ดวงของประเทศและถ้าพิจารณาให้ดีละเอียดแล้วจะเห็นได้ชัดว่า ดวงของท่านอาจารย์ปรีดีเป็นเช่นนั้น เพราะว่าชะตาหรือดวงของท่านนั้นมีไขจะทำให้แต่ตัวท่านต้องตรากตรำลำบาก และเป็นผู้ที่สูญเสียแต่เพียงผู้เดียว แต่ยังทำให้คนไทยอีกหลายสิบล้านคนที่ต้องพลอยถูกกระทบกระเทือนและสูญเสียไปด้วย...และต้องเสียไปอย่างที่จะไม่มีทางกลับคืนมาได้อีกแล้ว” □

เอกสารประกอบการเขียน

คุณูป พนมยงค์. เสี้ยวหนึ่งแห่งความทรงจำ. สำนักพิมพ์บ้านเพลง, ๒๕๔๑.

ปรีดี พนมยงค์. ชีวิตประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์. โครงการปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย, ๒๕๒๖.

ปรีดี พนมยงค์. ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ ๒๑ ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน. สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๕.

สันติสุข โสภณสิริ. หนึ่งศตวรรษปรีดี พนมยงค์. สถาบันปรีดี พนมยงค์, ๒๕๔๐.

ไสว สุทธิพิทักษ์. ดร. ปรีดี พนมยงค์. บทกรรมการพิมพ์, ๒๕๔๓.

อนุสรณ์วันครบปีที่ ๒ แห่งการถึงอสัญกรรมของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ โรงพิมพ์บรรณาคม, ๒๕๒๕.

ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลอาวุโส ปรีดี พนมยงค์. สัมภาษณ์โดยอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โครงการปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย, ๒๕๒๖.